

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

"Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir
alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.
Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır."

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI

Ramazan Geldi Hoş Geldi

KEVSER

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Kevser Yayınları: 184

Kitabın Adı: Ramazan Geldi Hoş Geldi

Yazarı: Abdülbâki Gölpınarlı

Son Okur: Kevser

Dizgi ve Mizanpaj: Kevser

Kapak: Hasan Başbuğ

Baskı: Step Ajans

Basım Tarihi: Ağustos 2011

ISBN: 978-9944-709-75-0

Not: Kitap 1962 yılında Ataç Kitabevi tarafından yayınlanmıştır

İsteme Adresi:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.

Sofular Mah. Simitçi Şakir Sok. No: 14 / 1

Fatih – İSTANBUL

Tel: 0212 – 534 35 28 Faks: 0212 – 631 36 01

www.kevseryayincilik.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

ESKİ RAMAZANLAR

Ramazan günlerinde birbirlerine rastlayanların, birbirlerine sordukları soru aynıydı.

— Ramazanla nasılsın?

Bu soruya çeşit çeşit cevap verilirdi. Kimisi günlük olayları anlatırdı. Meselâ fessiz sokağa çıkmış da gülenleri görünce aklı başına gelmiş, gerisin geriye, eve dönmüş! Namaza durmuş da bitirdikten sonra aptestsiz olduğunu hatırlamış. Yahut camide mukabele dinlerken uyumuş da lâstiklerini çalmışlar. Kimisi, mütevekkil bir tavırla iki gözüm Rabbim derdi, sabrını veriyor, zaten duyulmaz ki, bir gelir, bir gider mübarek. Bu cevap, çok defa yaz ramazanlarına, uzun günlere ait bir cevaptı. Fakat fıkra da eksik olmazdı hani.

Bektâşîye sormuşlar:

— Ramazanla nasılsın?

Cevap vermiş:

— Pek iyiyiz erenler, ne fakir mübareği incitiyorum, ne de o fakire dokunuyor.

Ramazanın on beşinden sonra iftar başladıldı. Öyle konaklar vardı ki kapıları, ardına kadar açılırdı. Her giren, kendine lââyık gördüğü sofraya otururdu. Yemekten sonra da dış kirası denen, az çok bir para ile çıkılırdı bu konaklardan.

Bektâşî, olacak bu ya, bir hocayla aynı sofrada iftar etmiş. Ev sahibi rint bir adammış. İftardan sonra kahveler içilmiş, sohbet başlamış. Bektâşîye sormuşlar, erenler demiş, dem alır mısın?

Bektâşî eyvallah demiş. Afyon? Eyvallah. Kaygusuz? Eyvallah. Kızıldeli? Eyvallah. Bazı bazı gönül eğler misiniz? Eyvallah.

Hocaya da aynı soruları sormuş, Hoca, her soruyu mücevvet bir estağfirullahla karşılamış. Vakit gelmiş, çıkmışlar. Çıkarken de haznedar yamağı, ikisine de atlas kese içinde dış kirasını sunmuş. Bektâşî gene bir eyvallah bastırıp keseyi, şalvarının cebine yerleştirmiş. Yolda, hoca dayanamamış, keseyi açmış, bir de ne görsün? İçinde bir metelik, boynunu bükmüş, yatıyor. Hemen koşmuş, Bektâşîyi yakalamış. Sana ne verdiler demiş. Bektâşî, vallahi daha bakmadım demiş. Aman, bir bak demiş hoca. Bektâşî keseyi açmış, içinde bir altın. Hoca, yanlış oldu demiş, dönelim. Dönmüşler. Soru, sual; bilen yok.

Sonucu ev sahibine çıkmışlar. Hoca, bir yanlışlık olmuş demiş; nasıl olur, bu zındık herife bir altın, dâîlerine bir metelik?

Ev sahibi, yanlış değil hocam demiş, onun masrafına bir altın bile yetmez, sense bir metelik-le pekâlâ gününü gün edersin.

İftar deyip geçmeyin; o iftar sofrasında, hem de iftariye olarak neler yoktu? İnsan onlarla doyardı da yemekler artınca şaşmaz hükümünü verirdi:

— Mübarek, bereket ayı vesselâm.

İftariyeden sonra çorba, et, sebze, börek, sütlâç yahut muhallebi, iki tatlının arasını ayırmak için araya giren pilâv, derken baklava yahut bir hamur tatlısı yahut da kaymaklı güllâç. Bu verdiğim liste, her konakta, her konak yavrusu evdeki liste. Öylesine iftarlar olurdu ki yemeklerin ardı arkası bir türlü kesilmezdi. İnsan, hocanın dediği gibi "Ya rabbi" derdi, ya midemi geniştir, ya Nâil'imi yetiştir. Sanki on bir ayın bir sultanı, on bir aylık yiyeceği, tatlısıyla, tuzlusuyla, etlisiyle, sütlüsüyle, çeşit çeşit, bir araya getirir de bir bir, fakat birden sunardı insana.

İftardan sonra sade kahveler, derken teravih. Teravihi hatimle kıldıran imamlar vardı, cema-

at birinci secdeden kalkmadan ikinci rekâtı bitiren imamlar vardı. Bahariye Mevlevihanesinin imamı Hafız Sıddık (Hafız Zındık da derlerdi), Karagöze gideceği geceler, otuz üç rekât namazı on beş dakikaya sığdırıverirdi. Büyük konaklara imamlar tutulur, teravih, konağın salonunda kılınırdı. Bu da ramazanın bir başka şerefiydi.

Teravihten çıkıldıktan sonra herkese, meşrebince bir seyran vardı. Kimisi mahya seyrededi. Gerçekten de bu, zevkine doyum olmaz bir seyirdi. Usta mahyacılar, ramazanın on beş gecesi, iki minarenin arasını kandillerden yazılarla bezerlerdi. İlk günlerde "Merhaba, hoş geldin", derken âyetler, hâdisler. On beşinden sonra resim başlardı. Gül, karanfil, lâle... Yirmi yedinci gece ve bazı camilerde bayram gecesi, minareye kaftan giydirilirdi. Yâni külâhından şerefesine kadar dizi dizi kandilden duvağa bürünürdü minare.

Mahya seyretmiyenler yahut seyrine doyanlar, Karagöz'e, orta oyununa, meddaha, o zaman modern sayılan kuklaya giderlerdi. Gönül avcılarıysa direkler arasındaki seyrana katılırlar, teravihten çıkan dilberlere, mevsimine göre lâle, gül, mevsimine göre şeker atarlar, lavanta sıkırlar, göz süzerler, iç çekerler, harf atarak gönül eğlerlerdi.

Bu arada, içlerinde, Zenci bacıdan şemsiye yiyenler de olurdu.

Bu âlemler sahura kadar sürer, sahur vakti evlere gidilir, hazır sofraya oturulur, yemekten sonra sigara üstüne sigara içilir, yatılırdı. Meşhurdur; bir Bektâşî iftara gitmiş. Ev sahibi, erenlerin sohbetinden pek hoşlanmış. Sahuru da edelim sultanım demiş. Zaten dem vakti geçtiği için Bektâşî, eyvallah demiş. Yemişler, içmişler, bu vakit gidilir mi, sabah gidersin demiş ev sahibi. Yatmışlar. Gece uykusu zaten hak vere, tabii ertesi gün öğleüstü uyanmışlar. Efendinin huzuruna girip diş kirasını alarak yola revan olmak isteyen Bektâşîye ev sahibi, "Erenler," demiş, zaten gün yarlandı, bu akşam da mihman ol. Bektâşî, çaresiz razı olmuş. Öğleden sonra beraber çıkmışlar. Bu cami senin, o cami benim; akşamı etmişler. Akşam, yemek biter bitmez Bektâşî, kahveyi bile içmeden Sultanım demiş, fakire destur. Efendi ısrar etmişse de imkânı yok. Erenler mangırı alıp dışarıya fırlamış. Ondan ötesi ehline malûm. Ramazandan sonra bir mecliste hocanın biri, ah ah diye hayıflanmış; nasılsa demiş, bu mübarek ramazanın bir gününü kaçırdım. Bektâşî hemen atılmış, demiş ki:

"Hayıflanma hocam, zayi olmadı, senin o kaçırdığın günü nasılsa ben tuttum."

Ramazanın on beşine kadar yokuş, on beşinden sonra iniş denirdi. İftar vermeler, iftara gidişler, bu gece ne yapalım, sahura ne hazırlayalım gibi kaygılar, yirmi bir, yirmi yedi. Derken hatim.

Bu arada Eyüp Sultan'da iftar, herhangi bir dergâha gidiş yahut Hırka-i Saadet ziyareti. Nihayet arife gelir çatardı. Mahyacı, o gece ya "el-firak" yazardı, ya "el-vida" yahut da bir top arabası resmi yapardı, namludan çıkmış mermiyi de kırmızı kandille gösterirdi, ay da biterdi.

Eski Ramazanlar

Eski ramazanlar. Târih sahifelerinde, Hüseyin Rahmi'nin romanlarında, Ahmet Râsim'in fıkralarında kalan izler... O çağları hatırlayanlarda kimi bir hatırlayış, bir gülüş, bir birşey. Bir alay gösteriş; yaşayıştâ bir değişme; gündüzleri kimine gizli oruç yeme süresi, kimine onbir ay yapmadığı şeyleri yapma süresi; namazını bırakmıyanlar, ramazanda oruç tutup namaz kılan, daha bayram gecesi teşbihi duvara asıp seccadeyi düren bu bölüğe, "Ramazan Müslümanları" derlerdi.

Gündüzleri, akşama yakın, tiryakileri kızdırmak da pek revaçtaydı. Arkalarından boş teneke yuvarlamak, patlak fişek atmak, bağırmak; neler de neler.

Beyoğlu'na çıkamıyan, çarşıftakini seçemiyen gençlere, ramazan geceleri bir zevk, bir neşe' âlemiydi. Direkler-arası, hani olduğu gibi korunması, sağından-solundan caddeler açılması gereken bir târih parçası; evet, Direkler-arası, bugün sinemalardan çıkış saatlerinde Beyoğlu'nun kalabalığından daha da kalabalık olurdu: Bu kalabalığın içinde, yol alamıyan faytonlar, kupalar... neler diyorum ben? Bunları tarif gerek. Fayton hâlâ Konya'da var; körüklü, ön tarafı dar sedirli, arka tarafı koltukvari, dört kişilik, çift atlı araba. Kupalar da Afyon'da son çağlarını yaşıyor. Küçük bir oda gibi, her tarafı kapalı, iki yandan kapalı, kapıların üstü pencereli, oturma yerleri faytonunki gibi çift atlı arabalar. Bunlar, o insan selinin içinden akamazlardı. Fesleri yana eğik, perçemler kenarda düşük, kıvrık bıyıklı, sinek-kaydı tıraşlı gençler, arabalardaki yaşmaklı, bukle-bukle saçları yaşmaktan fırlamış, yaşmağın tülü, göğüslere dek açık vücûda bir başka alım vermiş

güzellere, küçücük fıskiyelerle levanta sıkarlar, "harf-endazlık" ederlerdi.

Yaya gezen hanımların ardında, mutlaka bir yaşlı kadın bulunurdu; elinde de bir işkembe fener, yâni kapanınca kat-kat katlanan, açılınca geniş bir boruya dönen, üstü kulplu, içinde mum yanar muşamba fener, öbür elinde de bir koca şemsiye vardı o yaşlı kadının. Bu kadın, evin kâhya kadınıydı. Vakti-hâli daha yerinde olanların yanlarında Arap bacı bulunurdu. Kaç genç, hanımefendiye harf attığından, levanta sıkıldığından, kâhya kadından, Arap bacıdan, kafasına şemsiye yemiştir; sormayın, iki taraflı özlem; tatmin edilemeyen, işte kalan isteklerin dışa vuruşu!...

Karagöz, kukla, tiyatro, meddah. Bunların her birinin târihini dile getirmek, hattâ her birini, zevk için değil, fakat dünün, evvelki günün zevkini, gözle görmek, kulakla işitmek için yürütmek, yıllık festivallerle seyirciye, yabancı turiste sunmak... Evet, evet amma nasıl, nice? Sözü dağıtmıyalım, bütün bunlar, ramazan gecelerinde canlanırdı. Zevk ehline bayramdı ramazan geceleri.

İSLÂM'IN İLK ÇAĞINDA RAMAZAN OLAYLARI

İslâm tarihinde, Hz. Muhammed ve dört halifesi zamanlarında, ramazan ayına rastlıyan olayları yazmak istiyorum.

Bu olayların içinde, **Kur'ân'ın inmesi** başta gelir. II. sûrenin [Bakara sûresinin] 185. âyetinde, Kur'ân'ın ramazan ayında indirildiği açıkça bildirilmede, XCVII. sûre olan Kadr sûresinde de Kur'ân'ın Kadir gecesi indirildiği anlatılmaktadır ki bu yüzden, Kadir gecesinin, ramazan ayı içindeki gecelerden biri olduğu da meydana çıkmaktadır.

Mirâcın da, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ikinci yılında yahut hicretten bir yıl önce yahut da peygamberliğinin on birinci yılında, ramazanın on yedinci gecesi olduğunu söyleyenler olduğu gibi rebîyülevvelde olduğunu söyleyenler de vardır. [Ehlişünnet nezdinde] Meşhûru, recebin yirmi yedinci gecesidir.

Hız. Muhammed'in peygamberliğinden altı yıl, sekiz ay, yirmi dört gün geçmişti ki sevgili eşi Hadîce, ramazan ayının onuncu günü vefat etti. Hadîce'nin vefatından üç gün sonra amcaları Ebû Talib vefat etmiştir. Hadîce'nin, hicretten bir yıl önce, Ebû Tâlib'in, ondan sonra vefat ettiğı de söylenmiştir. Bu iki ölüm yüzünden bu yıla, "**Hü-zün yılı**" dendi.

Hicretin ikinci yılında, ramazan ayında oruç tutmak farz edildi. Aynı ayda, Müslümanlığı kuvvetlendiren **Bedir savaşı** oldu. Muştucu Medine'ye vardığı zaman herkes kederliydi; çünkü Hz. Muhammed'in kızı Rukayya vefat etmişti. Bu üstünlük muştusu, halkın kederini sevince çevirdi. Medine'ye getirilen tutsaklar, parayla hürriyetlerini satın aldılar. Parası olmıyanlardan okumayazma bilenler, Ansâr'dan, yani Medînecilerden onar çocuğa okuyup yazma bellettikten sonra hür oldular. Bu ramazan ayının sonunda "Sadaka-i Fıtır" vâcib oldu; bayramda ilk bayram namazı kılındı.

Hicretin sekizinci yılında, ramazan ayında Hz. Muhammed, büyük bir orduyla Mekke'ye yürüdü. Medine'den çıkınca, yolculuk dolayısıy-

le orucunu bozdu. Mekke, küçük bir çatışmadan sonra teslim oldu.

Onuncu yılda Alî, Yemen'e gönderildi. Yemenliler Müslüman oldular. Alî, Hz. Muhammed'in son haccında, Mekke'ye geldi, hac törenine katıldı.

On dördüncü yılda, II. Halife Ömer, halifeliği çağında, ramazanda, mescitte kandiller yaktırdı; yatsı namazından sonra teravih namazını cemaatla kıldırıldı; başka memleketlere de bu hususta haber yolladı.

Kırkinci yıl ramazanının on dokuzuncu günü Hz. Alî, Kûfe mescidinde, sabah namazını kılar-ken İbn Mülcem tarafından başından yaralandı; yirmi birinci gece vefat etti.

TARİHTE VE ŞİİRDE RAMAZAN

Eskiden, ramazan da yeni Ayın görülmesiyle girmiş sayılırdı, bayram da. Şabanın ve ramazanın yirmi dokuzuncu günü, gözü keskin kişiler, yüksek yerlerde yeni Ayı gözlerler, görürlerse, kadıya, müftüye gidip tanıklık ederlerdi. Tanıklara bahşış verilmesi da âdetti. Ramazan ayı için bir kişinin tanıklığı yeterdi; fakat bayram için iki tanık gerekirdi. Ay görünmez, yahut hava bulutlu olursa içinde bulunulan ay, otuz sayılır, otuz birinci günü, ondan sonraki ay girmiş olurdu. Mesnevî'de bir hikâye vardır. Ay gözliyenlerin biri, yeni Ayı görüyorum diye ısrâr eder-durur. Öbürleri, bir türlü göremezler. Birisi, adamın yüzüne bakar. Bir kaşının bir kılı gözünün üstüne gelmiş. Eliyle kaşını, yukarı doğru sıvazlar da, şimdi bak der. Adam bakar; yok der. Meğer kaşını yeni Ay sanırmış adamcağız. Gerçekten de böyle cilveler pek çok olurdu. Şâbanın yirmi dokuzuncu günü, akşam vakti geçtikten sonra, artık

görünmez diye çilingir sofrasının başına çöken nice zevk ehli, çoğu kere, Gelibolu'da görüldüğü haberi, yatsıdan sonra gelince; cancağızı bir hoş sıkıla sıkıla sofra başından kalkmış, ağzını çalkayıp câmiye gitmiştir. Ramazanın otuzuncu günü, ikindi vakti bayram topları atılmaya başlanınca nice Ramazan Müslümanı, bayram namazını kılamadık diye hayıflana-hayıflana meyhanenin yolunu tutmuştur.

Râşit târihinin zeyli olan Çelebizâde Âsim târihinde de, buna benzer bir şey var. Üçüncü Sultan Ahmet, 1139 yılı şabanının yirmi altıncı cuma günü (1727), Ferruh-Abâd köşküne gidiyor. Şâbanın yirmi dokuzuncu pazartesi gününün ramazan olamayacağı meydanda. Pazar akşamı, şeyhülislâmı, daha birçok kişiyi çerâğan seyrine davet ediyor. Yatsıya yakın birdenbire minârelerin kandilleri yanıveriyor. Meğer Aya-sofya kayyımbaşısı, birkaç kişiyle yeni Ayı görmüş; kadıya gidip tanıklık etmişler.¹

Kâmî, bir kasidesine, "*Yevm-i şek deyü boğaz çengin ederken yârân / Zâhir oldu âlem-i nusrat-ı*

1- Râşit Târihi, c. VI, İst. Matbaa-i Âmire -1282, s. 456-548)

şehr-i Ramazan" beytiyle başlar. Kâmî'nin ölümü 36 hicrîde (1724) olduğundan bahsettiği ramazan, bu ramazan olamaz. Belki Nedim'in (Ölm. 1143, H; 1731), *"Bağteten sabit olup gurre ferâşında imâm / Hâb için yatmış iken etti terâvîhe kıyâm"* beytiyle başlayan kâsidesi, bu ramazan içindir.

Şâirler, "Ramazâniye" adı verilen kasidelerle ramazanı kutlarlar, daha doğrusu, ramazan dola-yısıyle birisini övüp câize alırlarken, bir yandan, ramazandan bezginliğini söyleyenler de olmuştur. Fuzûlî, *"Ramazân oldu çekip şahed-i mey perdeye rû' / Mey için çeng tutup ta'ziye açtı gıysû"* matla-iyle başlayan gazelinde neler demez, neler. Şâirler içinde, *"Evde birşey yok; gelme oruç; yoksa seni ye-rim"* diyenler bile olmuştur. Ancak Yunus Emre gibi, *"Ben oruç - namaz için sücû içtim, esridim; Teşbih - secde için dinlerim çeste, kopuz."* diyenlerin sözlerini de yanlışla almak doğru olamaz. Çünkü bunlar, melâmet neş'esinden doğan sözlerdir, gerçekten sücû, yâni şarap içip esridiğini, sarhoş olduğunu anlatmıyor Yunus.

ORUÇ — HÜRRİYET

Oruç bedenî bir ibâdet olmakla beraber görüyor ki, mâlî ibâdetle beraber yürüyor. Bir yandan da kul azâd edilmesi bakımından, Müslümanlığın temel inançlarından biri olan hürriyete hizmet ediyor.

İktisadî şartlar, savaşları, istilâları meydana getirmiş, savaşlarla istilâlar da insanlık târihine bir leke olan esirliği, kulluğu meydana çıkarmıştır. Hristiyanlık, bütün insanları, Allah'ın evlâdî saymakla beraber kölelikle uğraşmamıştır. Hz. Muhammed, kulluğu kökünden kaldırmadı; çünkü böyle bir hareket, örfe karşı koymak, kuruluşu sarsmak olurdu. Fakat buna karşı, kulluğu kökünden kaldıracak kadar bütün gücüyle bir savaşa girişti.

Bundan önceki yazılarımızda belirttiğimiz gibi çeşitli suçların cezası, her şeyden önce köle azâd etmektir. "Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi, aşîretler ve kabileler

hâline getirdik, tanışın diye; şüphe yok ki, Allah katında sevâbı çok ve derecesi en yüce olanınız, en fazla çekineninizdir; şüphe yok ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır." âyetiyle¹ bütün insanları bir gören İslâm dîninin kurucusu, bir yandan, "kölelerimiz de bizdendir."², "Bir adamın kölesi, kardeşidir, amcasının oğludur."³ gibi sözlerle efendi-kul münasebetlerini düzene sokmaya çalışmada, "Köle ve halayık çokluğuyla yücelen, şeref bulan kişiyi Allah alçaltır."⁴ gibi korkutuşlarla kul-halayık alım-satımını önlemeye savaşmada, cârîye ve köle azad eden kişinin her organı, o cârîye ve kölenin azâd olan organları gibi ateşten kurtulacağını⁵ muştulayıp duyguya hitap etmede, kendi de kul alıp azâd etmede, yanındakilere örnek olmada, bu gayr-i tabî müesseseyi yıkmaya gayret göstermedeydi.

XC. sûrenin [Beled sûresinin] 11-18. âyetleriyle, kul âzad etmenin derecesini, bütün belâga-

1- XLXIX. [Hucurat sûresi] 13

2- Câmiu's-Sagıyr, II, s. 169

3- Aynı, s. 169

4- Aynı, s. 147

5- Aynı, s. 147-148

tiyle anlatır. Orucun kabûl şartlarından birinin "Sadaka-i Fıtır" vermek olduğu da düşünülürse, oruçta bedenî kullukla, mâlî kulluğun birleştiği, bir bakımdan da kulluğa karşı çekilmiş bir silâh olduğu, aşağı tabakayı orta sınıfa yüceltmek amacını taşıdığı da anlaşılır.

RAMAZAN ORUCUNDAN BAŞKA ORUÇLAR

Kur'ân'da, II. sûrenin [Bakara sûresinin] 196. âyetinde, hac töreninde kurban kesmeden tıraş olmamak buyrulmada, hasta olan, başında bir zahmeti bulunan kişinin tıraş olabileceği, ancak buna karşılık oruç tutması yahut sadaka vermesi yahut da kurban kesmesi, ondan sonra gücü yetince umre yapması, yâni Arafatdağ'ında gecelemeksizin hac törenini yerine getirmesi, gücü yettiği bir hayvanı kurban etmesi, buna gücü yetmiyorsa üç gün hacda, yedi gün de dönünce oruç tutması emredilmektedir.

IV. sûrenin [Nisâ sûresinin] 92. âyetinde, yanlışlıkla, inanan birisini öldüren kişinin bir köle azâd etmesi, öldürülenin ailesine de kan-pahası vermesi buyurulmaktadır. Öldürülen, inanmış olmakla beraber düşman bir toplumdansa, öldüren, gene bir köle azâd eder. Öldürülen, arada akitleşme bulunan bir toplumdansa, öldüren, hem köle

azâd eder, hem kan-pahası verir. Aynı âyette, bunlara gücü yetmiyenin, tövbe ederek, iki ay, günleri birbirine ulamak, yâni araya oruçsuz gün katmak şartıyla oruç tutması emredilmektedir.

V. sûrenin [Mâide sûresinin] 89. âyetinde, anında durmayanın on yoksulu, ortalama yemekle doyurmak yahut giydirmek yahut da bir köle azâd etmek zorunda olduğu, gücü yetmezse üç gün oruç tutması emredilmektedir.

Aynı sûrenin 95. âyetinde, hac töreni günlerinde, ihramlıyken avlanan kişinin öldürdüğü hayvana denk olabilecek bir hayvanı kurban etmesi yahut suçuna karşılık yoksulları doyurması yahut da bunlara denk olacak kadar oruç tutması buyrulmaktadır.

LVIII. sûrenin [Mücadele sûresinin] 3-4. âyetlerinde de, karısına, sen bana, anam gibisin diyen kişinin bir köle azad etmesi, gücü yetmezse iki ay birteviye oruç tutması, buna da gücü yoksa altmış yoksulu doyurması emredilir.

Kur'ân, İslâm dininden önce, söz söylememek sûretiyle tutulan bir oruç olduğunu da bildirir.¹

1- XIX [Meryem sûresi] , 26

XXXIII. sûrenin [Ahzab sûresinin] 35. âyetinde, oruç tutan erkek ve kadınlar, inananlarla, itâat edenlerle, gerçeklerle, dayananlarla, korkanlarla, sadaka verenlerle, ırzlarını koruyanlarla, Tanrı'yı çok ananlarla bile anılmada ve bunlara, suçlarının örtüleceği ve pek büyük bir ecir verileceği muştulanmaktadır.

ORUÇ

Orucun dinsel tarifini bugünkü dile çevirirsek şu söz meydana çıkar:

Özel çağda, özel nesnelerden çekinmek. Özel çağ, ramazan ayının gündüzleri, tanyeri ağarmıya başladığı andan, güneşin batmasına dek süren vakittir. Özel nesneler, bilerek yemek, bilerek içmek, bilerek cinsî münasebette bulunmaktır. Kur'ân'ın II. [Bakara] sûresinin 183-197. âyetlerinde deniyor ki:

Ey inananlar, kötülüklerden, şüpheli şeylerden korunmanız için oruç, sizden öncekilere, farz edildiği gibi, size de farz edilmiştir. Oruç, sayılı günlerdir, içinizden biri hastalanır yahut yolda yolculukta bulunursa orucunu yer; sonra başka günlerde, yediği gün sayısınca oruç tutar. Oruç tutabilecekken yiyen, bir yoksulu doyurur; hayır için verdiği şeyi çoğaltırsa bu da kendi hayırına. Fakat bilseniz, oruç tutmanız, sizin için daha hayırlıdır.

Ramazan ayı, bir aydır ki insanlara doğruyu bildiren, doğruluğa ait delillerden ibâret olan hakla bâtilı ayırdeden Kur'ân o ayda indirildi. Sizden kim, bu aya ererse orucunu tutsun. Hasta olan ve yolcu bulunan, hastalığında, yolculuğunda orucunu yer; sonra yediği günler kadar tutar. Allah sizin için kolaylık diler; güçlük değil. Bu da sayıyı tamamlamanız, doğru yolu göstermesine karşılık Allah'ı ululamanız içindir, böylece de, O'na şükretmiş olabilirsiniz.

Kullarım, sana beni sorarlarsa bilsinler ki ben, muhakkak onlara pek yakınım. Beni çağıran, bana duâ eden kişiye, çağırdığı, duâ ettiği anda icâbet ederim. Artık onlar da benim çağırmama koşsunlar, bana inansınlar da doğru yolu bulsunlar.

Oruçlu olduğunuz günün gecesinde, kadınlarınızla buluşmanız, size helâl edilmiştir. Onlar, sizin için elbisedir, siz onlar için elbisesiniz. Allah bildi ki nefsinizi yenemiyeceksiniz, sabredemiyeceksiniz; bir iştir, işliyeceksiniz. Bu yüzden tövbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık onlarla buluşun ve Allah'ın size yazdığını dileyin. Fecir atıp da aydınlığıyla kara

iplik, sizce ak iplikten ayırdedilinciye dek yeyin, için. Sonra orucu geceye dek tam olarak tutun. Fakat mescitlerde ibâdet için niyetlendiniz, oturdunuz, kaldınız mı, kadınlarınıza dokunmayın, işte bunlar, Allah sınırlarıdır, yaklaşmayın o sınırlara, insanlar, sakınıp korusunlar diye Allah, delillerini böylece açık bildirir.

TEŞRÎÎ HİKMET

Haram, helâl, ne olursa olsun, dinde bir hükümün sebebine, hikmetine "Hikmet-i Teşrîîyye" derler. Hattâ Hikmet-i Teşrîîyyeyi araştırmak câiz midir, değil midir diye tartışmalar bile olmuştur. Çoğu âyetler, hükmü korken hikmetini de bildirir. *"Ey inananlar, kötülüklerden, şüpheli şeylerden korunmanız için"* sözüyle âyet, orucun hikmetini bildiriyor. Demek ki, oruçtan maksat, kötülüklerden çekinmek huyuyla huylanmamızdır; irâdemizin kuvvetli olmasıdır. Zâtî insan düşünürse, bu hikmet, kendiliğinden meydana çıkar. Oruçta, yoksulların hallerini anlamak, açlık, susuzluk nedir; bunu bilmek gibi bir amaç da var.

"Orucun, namazın, sadakanın derecelerinden üstün derecesi olan işi haber vereyim mi size? İki kişinin arasını bulmak, arayı düzeltmektir o iş; çünkü araları açık olan toplumun bu hâli, onların helâk olmalarına sebeptir." hadîsine¹ dikkat

1- Câmiu's-Sağır, Mısır, 1321, c. 1, s. 95

edelim. Biliyorum, burdaki oruçtan, namazdan, sadakadan maksat, farz olmıyanlardır diyenler çıkacak. Mutlak olarak söylenen sözde, anlamın, "kemâline masruf" olacağını bir yana bırakalım da biz de farz olmıyanlar diyelim. "Geceleri ibâdetle geçirip uyumıyan nice kişi var ki elde ettiği şey, ancak uykusuzluk. Nice oruç tutan var ki, elde ettiği şey, ancak açlık, susuzluk." hadîsinde anılan ibâdetle, oruç da, ister farz, ister nâfile; ibâdetten, oruçtan maksat nedir, bunu göstermiyor mu?¹ **"Gerçekten de namaz, insanı çirkin ve kötü şeylerden alıkor."**² âyeti namazın teşriî hikmetini göstermez mi? "Nice ibâdet eden var, bilgisizdir. Nice bilgin var, kötülük işler, ibâdet edenlerin bilgisizliklerinden, bilginlerin de kötülüklerinden sakının."³ hadîsinde büyük bir hikmet yok mu?

Bakınız IV. Halife Alî, teşriî hikmetleri nasıl anlatıyor:

Allah, inancı farz etti, kulları şirk koştuktan temizlemek için. Namazı farz etti, ululanmaktan arınmaları için. Zekâtı farz etti, rızık-

1- Aynı, II. s. 79

2- XXIX. [Ankebut], 45

3- Aynı, II, s. 18

lanmalarına sebep olsun diye. Orucu farz etti, halkın özleri temizlensin diye. Haccı, din ehli birbiriyle buluşsun, görüşsün diye farz etti. Savaşı farz etti, Müslümanlık yücelsin diye. İyiliği buyurmayı farz etti, halkın aşağılık kısmının düzene girmesi için. Kötülükte bulunmayın diye emredilmesini farz etti, kötü kişiler, kötülük etmesinler diye. Yakınların, birbirlerini dolaşmalarını buyurdu, sayıları çoğalsın diye. Kisası buyurdu, kanların korunması için. Cezâ vermeyi buyurdu, haram olan şeylerin kötülüğü gözlerde büyüsün diye. Şarab içmemeyi buyurdu, akıl korunsun diye. Hırsızlıktan kaçınmayı buyurdu, temizliğin gerekli nesnesi olduğundan. Zinâ etmemeyi buyurdu, soyu-sopu temiz tutmak için. Livâtada bulunmamayı buyurdu, soy-sop çoğalsın diye. Tanıklıkta bulunmayı buyurdu, kötülükler meydana çıksın diye. Yalan söylememeyi buyurdu, gerçeği yüceltmek için. Selâm vermeyi buyurdu, korkulu yerlerde aman bulalım diye. Emânetlere riâyeti emretti, ümmetin düzeni için. İtâati emretti, hükümeti ululatmak için...¹

1- Nehcü'l-Balâga, Muhammed Abduh'un şerhiyle, Mı-

Gene Alî der ki:

Nice oruç tutan vardır; oruçtan elde ettiği şey, ancak açlık, susuzluk. Geceleri ibâdetle geçiren nice kişi vardır, elde ettiği şey, ancak zahmet ve uykusuzluk. Ne mutlu âriflerin uykusu ve yemesi.¹

KEFFÂRE

Rahmetli Refik Bey'in de, çok yaşayası Mehmed'in de boynuna keffâre düşmüş. Halk, buna keffâret, hattâ keferet der. Niyetliyken oruç bozana verilen cezâ. Bu dinsel cezâ, bir köle azad etmek, altmış gün, art-arda oruç tutmak, altmış yoksulu doyurmak. Ondan sonra da bir gün oruç tutup, yediği orucu kazâ etmek.

Bâzı mezheplerde bu cezâ, sıralıdır. Yâni gücü yeterse bir kul alır, azâd eder. Gücü yetmezse altmış gün oruç tutar. Buna da gücü yetmezse altmış yoksul doyurur.

Bazı mezheplerde, sıralı değildir. Bu üçden birini yapar; cezasını çeker.

Bu, yüzde-yüz böyle midir? "Buharî" den şu hadîsi okuyalım:

Tanrı Elçisiyle oturuyorduk diyor Ebû Hüreyre. Bir adam geldi; ey Tanrı Elçisi dedi; öldümbittim. Peygamber, "Neyin var, ne oldun?" diye sordu. Adam, "Ramazanda, oruçluyken

karıma yaklaştım." dedi. Peygamber, "Bir köle azad edebilir misin? dedi. Adam, "Ede-
mem." dedi. Peygamber, "İki ay, ulamacasına
oruç tutabilir misin? dedi. Adam, "Onu da ya-
pamam." dedi. Peki dedi Peygamber, altmış
yoksulu doyurabilir misin? Adam, "Ona da
gücüm yetmez." deyince Peygamber, kalkıp
evine gitti. Biraz sonra elinde bir elek olduğu
halde geldi, elekte hurma vardı. Nerde o adam
buyurdu. Adam, burdayım deyince, bunu al
dedi; yoksullara dağıt. Adam, vallâhi dedi, bu
yerde benden daha yoksul kim olmadığı gibi,
evimdekilerden daha yoksul bir ev halkı da
yok. Peygamber, dişleri görünecek derecede
güldü de buyurdu ki:

"Al, bu hurmalarla evindekileri doyur."¹

Görülüyor ya, Peygamber, hiç de güce koşmu-
yor adamı.

1- et-Tecrîdu's-Sarîh, Mısır; Maymaniyya, Mat. 1323, c. I,
s. 124-125

KADİR GECEŚİ

Rahmân ve Rahim Allah adıyla

1- Şüphe yok ki indirdik Kur'ân'ı Kadir gecesi;

2- Ve ne bildirdi sana nedir Kadir gecesi?

3- Bin aydan daha hayırlıdır Kadir gecesi.

4- O gece melekler ve Rûh, takdir edilen her iş için, rablerinin izniyle inerler,

5- Esenliktir, o gece gün ışıyınca dek sürer.

Bu, Kur'ân'ın XCVII. sûresi olan Kadir sûresinin meâlidir. II. sûrenin [Bakara sûresinin] 195. âyetinde, Kur'ân'ın ramazanda indirildiği açıkça bildirildiğinden, bu gece, ramazan ayının içindedir. O gecenin kadri yüce olduğundan, yahut kadri yüce Kur'ân'ın, kadri yüce Peygamber'e o gece indirildiğinden, o yıl içinde olacak şeyler, o gece takdir edildiğinden, o gecenin ibâdeti, içinde Kadir gecesi olmayan bin ayda edilen ibâdetten üstün bulunduğundan, bu adla anılmıştır.

Herkesçe kabûl edilmeyen bir re'ye göre Ka-

dir gecesi, yalnız Hz. Muhammed'in zamânında vardır. Hadislerde, ramazanın on beşinden sonrakı tek gecelerden biridir. On beşinci geceyi de bu geceye katanlar vardır.¹ Sabâbeden Ebû Saîd el-Hudrî, Hz. Muhammed'le itikâfa girmiş, Hz. Muhammed, bana Kadir gecesi gösterildi, fakat unutturuldu. Yalnız aklımda şu kaldı: O gecenin sabahında, balçığa secde ettim demişti. Ebû Saîd el-Hudrî, yirmi birinci günü sabaha karşı yağmur yağdı; mescit aktı; Peygamber balçığa secde etti diyor.² Şâfiîler yirmi birinci geceyi, Hanefîler, yirmi yedinci geceyi Kadir gecesi kabul ederler, ramazanın ilk gününe göre, on beşinci geceden sonraki cuma gecesi Kadirdir diyenler de vardır ki bu takdirde her yıl değişir.

1- [Kutlu Kadir Gecesinin mübarek ramazan ayının 19, 21, 23. geceleri yahut da bu gecelerden biri olduğuna dair Ehlibeyt İmamları'ndan birçok hadis rivayet edilmiştir. Ancak bazı nedenlerden dolayı bu üç geceden hangisinin Kadir Gecesi olduğu tam olarak açıklanmamıştır. Bu üç geceyle ilgili ameller, dualar, Peygamber efendimiz (s.a.a) ve Ehlibeyt İmamları'nın bu üç değerli geceye verdikleri önem, Kadir Gecesinin bu üç gece ya da bunlardan birisinin olduğunu gösteren ayır bir kanıttır.]

2- et-Tecrîd, c. I, s. 126

Şâfiîlere göre, gerçek yolcunun, Tanrı'ya, Mutlak Varlık'a karşı, kadrini bildiğı gecedir ki irfan-da ergenlik çağına erişmenin ilk ânıdır.¹ Onlarca, ârifin gecesı Kadırdır, gündüzü bayram.

1- Ta'rîfât, Kadr maddesi

ZEKÂT NEDİR?

Ramazan kutsal bir ay olduğundan, inanan kişiler, çoğu vakit zekâtlarını da bu ayda verirler. Bu bakımdan, zekât üzerinde durmak istiyoruz.

Kur'an'da zekât, tam yirmi iki âyette, namazdan sonra anılır, iki yerde de yalnız olarak geçer. Görülüyor ki, zekât, gerçekten de Müslümanlıkta temel kulluklardan biridir; bu bakımdan, inancın değil, fakat Müslümanlığın şartlarından biri sayılmıştır. Hz. Muhammed, *"Müslümanlık, beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'ın birliğine, Muhammed'in peygamberliğine inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve ramazan orucunu tutmak."*¹ buyurmuştur.

Zekât, lügatte temizlenmek anlamına gelir. Terimde; üstünden bir yıl geçen ve nemalanan maldan yoksullara vermek, böylece de malı temizlemektir. Görülüyor ki, zekât, herşeyden önce

1- Câmiu's-Sagîr, I, s. 106.

iktisadî bir müessesesidir; devlet, her şeyini, bu verilen, verilmesi gereken malla, parayla çevirecektir. Hz. Muhammed'in ve ilk halîfelerin zamanlarında, Peygamber ve halîfe tarafından atanan memurlar, devlet adına, zenginlerden zekât toplarlar, beytûlmâle, yâni devlet hazinesine getirirler, devlet de bunları mahalline harcardı. Devletin geliri, zekât, savaşlardaki ganimetlerin artarı, tutsaklardan, hürriyetlerine bedel, alınan para, ekinden alınan ondalık, mirasçısı olmıyanların terekeleri ve bağışlardı.

Zekât deveden, koyundan, ticâret malından, gümüş ve altından verilir. Bunlar, muayyen mikdarı buldu mu, muayyen mikdar zekât verilmesi gerektir. Altın ve gümüş nemâlandırılmasa, muâmeleye konsa nemâlanacağından, nemâlanmış sayılır.

IX. sûrenin [Tevbe sûresinin] altmışıncı âyetinde zekâtın; yoksullara, hiçbir varlığı olmıyanlara, zekât toplıyan memurlara, hürriyetini satın almak istiyen kullarla tutsaklara, borçlulara, Allah yolunda savaşanlara, yâni askerliği meslek edinenlere, yolda kalmışlara, bir de gönülleri, Müslümanlıkla uzaklaştırılmak istenenlere veri-

leceği bildirilmektedir. Bu kişileri devlet bulur ve haklarını verir.

Şimdi de paradan, koca-baş, küçük-baş hayvanlardan, ekinlerden, araziden, hattâ yapıdan, ticâret mallarından, gelirden, daha da birçok şeyden hükümet, çeşitli tarzlarda vergi alıyor. Belediyeler, gelirleriyle yolda kalanları memleketlerine yolluyor, hastaları, hastahânelere yatırıyor, yoksulların ihtiyaçlarını gideriyor. Tahsildarlar, devletin maaşlı memurları. Asker, devlet bütçesinden geçinmede. "Gönülleri, Müslümanlıkla uzaklaştırılmak istenenler"in yerini, bir başka topluluk almış. Örtülü ödenekten bunlara para veriliyor. Demek ki bütün bu işler, devlet işi ve devlete vergi, zekâtın ta kendisi. Hayır, zekât başkadır demek, zekât müessesesini anlamamakta ısrâr etmektir ki, bu da, devleti meşrû saymanın, daha açıkçası, şahsî menfaati gözetmenin ifâdesidir ancak.

ÜÇ BÖLÜĞÜN ORUCU

Sûfiler, insanları üç bölüğe ayırırlar: Avâm, havas, ahassü'l-havas. Avâm, gerçeğe ulaşmamış kişilerdir. Bir kişi istediği kadar bilgin olsun, bilgisi-görüşü oluş hâline gelmemişse, gene avâmdandır. Havâs, gerçeğe ulaşmış kişilerdir. Bir kişi, isterse okuma-yazma bilmesin, gerçeğe ulaştı mı, havâstan'dır. Ahassü'l-havâs, havâs'ın süzülmüşleridir. Bunlar, gerçeğe ulaşmakla kalmamışlar, o gerçeğin tâ kendisi olmuşlardır. Gerçek nedir onlarca? Bire iki dememek, biri iki görmemek.

"Ol bir ile bir olan,
Cümle âleme dolan.
Böyle sultanlık bulan,
Kulluk kılası değil."

diyor Gaybî. Herşey, her varlık, Mutlak Varlık'ın zuhûrudur. Kâinatta, birbirine aykırı görünen şeyler, nispetten, itibardan doğar. Her iş, mazharına, o işi görene göre doğrudur; yerindedir.

Peki sorumluluk? Sorumluluk, bu görüş, bu oluş yüzünden kalkmaz. Çünkü sorumlu olanın da, soranın da yaptığı iş, mazhariyetine göre yerindedir, doğrudur.

Sûfilere göre avâmın orucu, yemekten içmekten, cinsî muâmeleden çekinmektir. Havâssın orucu, ağzı-dili, gözü-kulağı, eli-ayağı, akli-fikri her türlü kötülükten arıtmaktır. Ahassü'l-havâssın orucuysa, Mutlak Varlık'ta yok olmak, O'nun varlığına bürünmek, O'ndan başka varlık görmemektir.

Yunus Emre:

"Oruç, namaz, gusül, hac hicaptır âşıklara
Âşık bundan münezzeh hassü'l-havâs içinde
Orucuna dayanma, namazına güvenme,
İlm-ü âmel mât olur nâz-ü niyaz içinde."

beyitleriyle bunu anlatır işte. Demek ister ki onlar, yaptıkları kullukları da görmezler; kendileri yoktur ki.

Hikâyeler

Önceki yazı ile ilgili hikâyeler.

Askerî kâtiplerden Balıkesirli bir Refik Bey vardı. Tasavvufun, kendini büyük görmemek, kimseyi kınamamak, herkesi, her yarattığı, bir

gözle görmek prensiplerini hâl edinmişti.

Oruluydum diyor Refik Bey. Ayasofya'dan yukarıya çıkıyordum. Ramazan, yaz aylarına rastlamıştı. Güneş yaktıka yakıyor. Sağ yanda bir şerbetçi var. n pek kalabalık. Limonata, şerbet; hem de buzlu-buzlu. İçen gidiyor. Dilim-damağım kupkuru. Kızacağım tuttu, içimden mübârek günde dedim utanıp sıkılmadan köpek gibi.. Hemen kendime geldim. Biliyor musun, orucunun kabl edileceğini dedim; biliyor musun yüzüne arpılmıyacağını? Biliyor musun bunların öz temizliğiyle, hele kimseyi kınamayış-larıyla senden üstün olduklarını?

Anlatıyor rahmetli Refik Bey; kendimden geçtim diyor. Dur dedim, senin güvendiğin orucu, sana benlik veren kulluğu göstereyim sana. Git-tim şerbetçi dükkânına. Dedim ki:

— ok yandım. -dört bardağı alacak bir çanağın yok mu?

Adam arandı, öylesine bir çanak buldu. Ne kadar alıyorsa doldur dedim; doldurdu. Kpeklik yle olmaz, böyle olur dedim. anağı iki elimle tuttum. Köpek su içer gibi dilimle lak-lak imiye başladım.

Herkes gülmiye koyuldu; lâf atanlar oldu, hepsi de ne yazık ki köpekliğime değil de, deliliğime hükmetti. Çanağı temizledikten sonra al dedim benliğime ; işte senin orucun.

Sevdiklerimizden bir Mehmet vardır; o anlatıyor:

— Vapurdaydım; ön tarafta iki kadın, bir çıkın açtılar. İçinde ekmek, yemek varmış; yemiye başladılar. Arkadan gevrek sesler duyuldu. Mübârek günde diyorlardı; apaçık oruç yiyorlar. Başımı arkama çevirdim; iki tane dekolte giyinmiş genç kız. Bacakları, dizlerine kadar açık. Bu bacaklarla dedim, oruç senin neyine. İçimden bu söz geçer geçmez kendime geldim; bu bacakları gören göz, senin gözünken oruç senin neyine dedim. Tabakamdan bir sigara çıkarıp yaktım.

İkisi de, bir melâmet neş'esi. Şeriatta, ikisinin de keffâre vermesi gerek; onu sonra anlatırım; alana şimdiki ibret yeter.

Nasreddin Hoca'dan Fıkralar

Nasreddin Hoca, Bektâşî... Bunlar halkımın söylemek istediğini söylediği iki kişidir. "Nakl-i küfür, küfür değildir", yâni filân demiş ki, diye

söylenen söz, adamı dinden çıkarmaz, fetvâsına uyanlar, esprilerini atmışlar Nasreddin Hoca'ya; atmışlar Bektâşî'ye... O iki mübarek de kaldıramıyoruz bu yükü dememişler hiç...

Hoca bir şehre varmış. Güneş dolunduktan sonra, halk, ramazan ayını görmek için bir yüce tepeye toplanmış. Bu toplantı da nedir, diye varmış Hoca da oraya. O da bakmış, hem yalnız halkın baktığı batıya değil; hem batıya, hem halka. Sonunda birini drtmş: Yahu demiş, ne gzlyorsunuz? Hoca demiş adam. Ayı gözlüyoruz; bakalım görebilecek miyiz?

* * *

Hoca, İlâhi demiş; "Bizim şehirde onun tepsi kadarı, gökyüzünde balkır durur da gene kimsecik dönüp bakmaz bile."

Hoca bir şehre varmış. Ay ramazanmış. Birisi Hoca'ya, bugün ayın kaçı hocam, diye sormuş. Hoca, vallahi demiş, ben bu şehirde garibim; ay alıp sattığım yok...

* * *

Ramazan girmiş. Hoca demiş ki; bilmiyenler sorarlar. Hoca ayın kaçı derler. Ben de bilmem,

ayıp olur. İyisi mi bir çömlek alayım; hergün içine bir taş atarım, soran olursa sayar, söylerim.

Tasarladığını yapmış; yapmış ama, muzibin biri, haber almış bunu; gitmiş çömleğe bir avuç taş doldurmuş.

Biri Hocaya, olacak bu ya. Hoca demiş; bugün ayın kaçı? Hoca, vallahi ben bilmem ya, demiş; çömlek yanılmaz.

Gitmiş; taşları boşaltıp saymıya başlamış; bakmış ki yüz kırk beş. Ay bu kadar sürmez ya, demiş. Dönmüş, sorana, ay, demiş; bugün yüz yirmi.

Soran, Hoca demiş; hiç ay yüz yirmi olur mu?

Hoca, sen şükret bana demiş; çömlek hesabına kalsaydı, bugün ayın yüz kırk beşiydi.

ORUÇ TUTABİLECEKKEN YİYEN

Söylediğimiz gibi Kur'ân'ın II. sûresinin [Bakara suresinin] 184. âyetinde, "Oruç tutabilecekken" yâni gücü varken yiyecek kişinin, günde bir yoksulu doyurmak şartıyla orucunu yiyebileceği bildirilmede, 185. âyetinde ise orucu, ancak hasta ile yolcunun yemesi, hasta ve yolcu olmadığı halde ramazana eren kişinin, orucunu tutması gerektiği söylenmektedir.

Bâzılarına göre 184. âyetin hükmü, 185. âyetle kaldırılmıştır. Bâzılarına göreyse kaldırılmamıştır, ancak oruçlarını yiyebilecek kişiler; zor görüp yemeye mecbur olanlar, doğurması yakın gebe kadınlar, çocuklara sütvererek geçinen kadınlar, açlığa dayanamıyacak bir hâle uğrayanlar, susuzluk illetine tutulanlar, çok yaşlı erkek ve kadınlardır.

Bunlardan çok yaşlı erkeklerle kadınlar, her gün bir yoksulu doyurarak oruçlarını yerler; kazâ da etmezler, öbürleriye, oruç yemelerine cevaz verilen hâl geçince, ramazan ayında olma-

mak üzere, başka aylarda, yedikleri günleri kaza ederler; yâni kaç gün yemişlerse, o kadar gün oruç tutarlar.

Bazılarına göre "Oruç tutabilecekken, gücü varken" sözü, "Oruç tutamıyacak bir hâldeyken, gücü yokken" takdirindedir. Fakat bu anlayış, âyetin sonundaki, "tutmanız, sizin için daha hayırlıdır" sözüyle bağdaşamaz; bu bakımdan da doğru bir anlayış sayılamaz.

Doğurması yakın kadınlarla, çocuklara süt vererek geçinenler, açlığa dayanamıyacak bir hastalığa uğrayanlar, oruçlarını yiyebiliyorlar. Susuzluk illeti, şeker hastalığı, ihtiyarlık da mâlûm. İhtiyarın ihtiyarlığı elbette geçmez; gittikçe de artar. Susuzluk illeti de gelmiye görsün. Demek ki bunların oruç tutmalarına imkân yok. Şimdi bunları, çağımıza göre akıl terâzisine vuralım:

Yer altında çalışan mâden işçisi, gökyüzünde uçan pilot, sinirine hâkim olması gereken avukat, öğretmen, mümeyyiz, muhâsebeci, sinirine hâkim olmakla da yetinemiyen, üstelik bir de baştan ayağa dikkat kesilmesi gereken şoför, makinist, günde sekiz saat çalışan işçi, uyku hâriç, boyuna çalışan kafa işçisi...

Bunlar bu hükme girmez mi dersiniz?

AĞZIMIN MÜHÜRÜYLE

"Her ibâdet, insanoğlunun kendisi için, kendi faydasına; ancak oruç başka, oruç benim içindir; onun karşılığını ben vereceğim." meâlinde bir hadis-i kudsî¹ var.² Din bilginleri, bu sözün üstünde durmuşlar; namaz mı üstün, oruç mu? Bunu düşünmüşler. Kimisi, oruçta melek sıfatı var; oruçlu melek sıfatına bürünür. Fakat namazda da yenmez, içilmez. Bu bakımdan oruç, namazda var sayılır; namaz üstündür demiş. Kimisi, ibâdetler görünür; görünen şeyde gösteriş olabilir. Oruç görünmez. Hiç kimse, kimsenin oruçlu olduğunu bilmez. Bu bakımdan oruç, Allah'la kul arasındadır; oruç üstündür demiş.

1- Hadîs-i Kudsî, Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla gelmiyen, ilhâm edilen Tanrı sözlerine derler. Bu sözler, Kur'ân'a girmez.

2- et-Tecridu's-Sarîh; Mısır, 1323, c. I., s. 123.

Oruç böyle olmasına böyle. Böyle amma, gelelim oruçlulara. İkide bir:

— Mübârek günde söyletme beni...

— Oruçlu ağızımla, ağızımın mührüyle...

— Töbe yârabbi; bu günü mü buldun bana çatacak?

— Ağızım mühürlü olmasaydı...

Bir de oruçsuzlara kızmak. Evet; oruçsuzun, halkının dini İslâm olan bir ülkede, bir şehirde, açıktan açığa, hem de inadına gibi hani; sigara içmesi, yemek yemesi, sarhoş olması, en basit geçim, yaşama kurallarına bile uymaz. Fakat oruçlunun da terbiye bilmeyene, edebe uymıyana kızıp çatması, sövüp sayması, hele oruçlu olduğunu bildirmesi, oruçluluğa sığmaz.

"Oruç, kalkandır." demiş Hz. Muhammed. Kalkan, adamı düşmandan gizler, korur. Kaldı ki oruçsuz, oruçluya düşman da değildir; çünkü âmel, îmânın parça-bucuğu değil. Ne diye kızar oruçsuz? Ne diye söver onu? Hele kendisini, neden üstün görür ondan?

Ne diyor Hz. Muhammed?

"Hiçbir kimseyi ameli, cennete sokmaz." Seni de mi "Ey Tanrı Elçisi." diye soruyorlar. Evet buyu-

ruyor; beni de. Ancak, rabbim, rahmetine bandırır da öyle girerim.¹

1- Sahîh-i Müslim; İst. Mat. Âmire - 1334, c. VIII, s. 139.
Bu bapta, bu hususa âit tam on iki hâdis vardır; s. 139-141.

NASILSA BEN TUTTUM

Hocay'la Bektâşî, ilk fıkrada bir kişi oluyor; Bektâşîleşiyor Hoca.

Oruç tutmazmış Hoca; fakat her akşam sahur kalkarmış. Karısı demiş ki:

— A efendi, öyle de oruç tutmuyoruz; ne diye bana da zahmet verirsin, kendini de zahmete sokarsın; neden sahura kalkarız ki?

Hoca, a kadını demiş; namaz kılmayız, oruç tutmayız; bir de sahur yemezsek Müslümanlığımız nerden belli olacak?

Gelelim Bektâşî'ye:

Eskiden, ramazanın on beşine dek; tekkeler ve halk ayrı; o zamanın deyimiyle diyelim; vezir-vüzerâ iftar vermezlerdi; yâni oruçluları, konaklarına davet etmezlerdi. On beş gün iftar vermek hakkı, sarayındı. Saraya gidenler, hem yerler, içerdiler, hem de çıkarken, herkes, kılığına-kıyâfetine, mevkiine-rütbesine göre, atlas kese içinde para

alırdı; buna "diş kirâsı" denirdi. On beşinci gün padişah, hırka-i şerifi, yâni Hz. Muhammed'e âid olduğu söylenen hırkayı ziyarete gider, o geceden itibaren de vüzerânın-ümerânın iftarı başlardı. Eş-dost, hısım-akrabâ, hocalar-hacılar, mahalledeki hatırı sayılırlar çağrılır; gariplerden de isteyen, açık konak kapısından içeriye daldardı. Üstü-başı düzgün, mevkii-mansabı olanlar, ev sahibinin sofrasına alınır, başkaları da, hâllerince öbür sofralara buyur edilirdi.

Bektâşî, bir gün, bir yere giderken, vakit gecikmiş, bakmış, bir konağın kapısı açık; herkes dalıyor içeriye. O da dalmış. Bakmışlar, tacı-hırkası, sakalı-bıyığı yerinde. Baş sofraya buyur etmişler. Yemek yenip kahveler içildikten sonra sohbet başlamış. Bektâşî nüktedan. Vezirî de, konukları da kırmış-geçirmiş. Teravihten sonra da bu, böyle sürmüş. Vezir, erenler demiş, vakit gecikti; sahur da yer öyle gidersiniz. Öyle de öyle demiş Bektâşî; eyvallahı bastırmış.

Sahur yenmiş, yer gösterilmiş Bektâşîye. Ömründe görmediği, pufla yatak, atlas yorgan. Pîrim demiş; yatmış erenler.

Demsizlikten uyumuş, uyuyamamış. Bir hal-

le sabahı etmiş. Gidecek; fakat vezir uykuda; dış kirasını fedâ etmek de güç. Bir-iki sormuş; daha kalkmadı demişler. Öğleden sonra kethüda bey, önünü kavuşturarak Bektâşînin yanına gelmiş; yerden bir temenna ederek buyurun demiş.

Beştâşi, kethüdanın arkasından yürümüş; huzûra girmiş. Efendim, müsâadenizle derken vezîr, vallâhi olmazı bastırmış. Zâtî ikindiye ettik. Şimdi kalkar, cami-cami dolaşırız; iftardan sonra gidersiniz.

Bektâşî çaresiz râzı olmuş. Yola düzülmüşler, şu câmide vaaz, öbüründe mukabele... derken akşam yaklaşmış. Konağa dönmüşler, iftardan sonra kahveler gelmeden Bektâşî kalkmış. İsrar, niyaz, faydasız. Kapı dibinde kethüda beyden dış kirasını almış; kendini sokağa dar atmış.

TARİHTEN BİR YAPRAK

Aşûrâ günü, İmâm Huseyn'in şehadetini anmıştım, kırkinci günü, muharrem âdetlerinden bahsedeceğimi vâdetmiştim. Cuma günü, bundan beş gün önce, bu kanlı olayın bin iki yüz yetmiş beşinci yılının kırkinci günüydü.

O gün olanlar olmuştu, bitenler bitmişti. Son din kurucusu Muhammed'in torunu, onun ölümünden kırk sekiz yıl sonra, yüz kişiyle otuz iki bin kişilik bir orduya karşı durmuş, gün doğmadan başlayan savaş, gün batmadan bitmişti.

Kan döküldü; kurumayan, yeniden yeniden coşan, hatıralarda kanayan, gönülleri kanatan, damarlarda dolaşan, nabızlarda akan kan.

Yıllar geçti, fakat Huseyn'e bağlanan Müslümanlar, şehadetinden beri onu unutmadılar. Huseyn'in kabrini ilk olarak ziyarete giden Huseyn'e iki oğlunu feda eden, onunla Kerbelâ'ya gönderen Abdûllâh el-Ensârî oğlu Câbir'di. Bu doksanlı sahabî, vak'ayı duyar duymaz adamlarla-

riyle kalkmış, şehadetin kırkinci günü Kerbelâ'ya gitmişti. Gözleri görmüyordu. Kabre yaklaştığını haber verdiler. Hac eder gibi ihrama büründü. Ayakkabılarını çıkardı, başını açtı, güzel kokular süründü. Yanındakine beni kabre götür, elimi kabre koy dedi. Sık ve küçük adımlarla yürüdü. Kabre geldik dediler.

Kabrin sol tarafında, kibleye karşı durdu. Elini kabre koydular. Ağlaya ağlaya üç kere "Yâ Huseyn" dedi. Sonra sordu:

— Niçin dostuna cevap vermiyorsun?

Kendi sorusunu kendi cevaplandırdı:

— Nasıl cevap verebilirsin ki? Cesedin burda, başın Şam'da.

Tam bu sırada, ilerden bir kafilenin gelmekte olduğunu haber verdiler. Adamlarından birine, gidin bakın dedi, Ziyâd oğlu'nun adamlarıysa burdan uzaklaşalım.

Giden sevinerek geldi ve müjdeledi:

— Huseyn'in oğlu ve Ehl-i Beyt geliyor.

Cabir, Kerbelâ esirlerini karşıladı. Huseyn'in oğlu Ali'yle kucaklaştı, ağlaştılar, ağlaştılar. Orda üç gün kaldılar, üçüncü günü hep beraber Medine'ye hareket ettiler.

Muharrem girince Huseyn'i sevenlerin yas günleri başlar. Hüseyniye denen taziye meclisleri kurulur, döşenir. Duvarlara ince uzun, üstünde Muhteşem-i Kâşânî'nin (ölm. 1587) meşhur mersiyesi yazılı siyah basmalar, çepeçevre bir kuşak gibi gerilir. Huseyniyenin münasip bir yerinde haliyla, yahut şalla örtülü, yanlarına siyah bezler bağlı bir vaaz kürsüsü vardır. Şeyh denen hocalar, bu kürsüden vaaz ederler, vaazın sonunda, gayet ustaca bir münasebetle sözü Kerbelâ vak'asına getirirler, halkı ağlatırlar, dua edip vaazı keserler. **Ravza-han** ve **mersiye-han** denen ve yalnız mersiye okumakla geçinen güzel sesli ağıtçılarsa vaaza girişmezler, mersiye okurlar.

Taziye esnasında **deste** gelir. Deste, siyahlar giyinmiş adamların topluluğuna denir. Bunlar iki kısımdır. Bir kısmının giydikleri gömleğin sol meme nahiyesi açıktır. Bunlar sîne-zenler, yâni göğüs dövenlerdir. Sağ yumruklariyle göğüslerinin bu açık kısmını, söylenen mersiyeeye uygun bir tempoyla hep birden ve aynı zamanda yumruklarlar. Bir kısmının gömleklerinin, arkadan, omuz nahiyeleri açıktır. Bunlara zincir vuranlar anlamına "**Zencîr-zen**" denir, bunlar, bir

topuzdan aŗađı sarkan ve bir sapla tutulan ince zincirlerden meydana gelmiŗ bulunan zincir kl-
çesini, iki elleriyle sapından tutarak gene mer-
siyenin temposuna uygun bir surette sağ ve sol
omuzlarına, arkaya doğru sallarlar, zincir kütlesi,
sırtlarını dver. Destelerin "**alem**" denen bayrak-
ları da vardır.

Muharrem'in yedinci günü, İmam Huseyn'den
suyun kesildiği gündür. O gece destelere küçük
çocuklar, küçük kızlar da katılır. Ellerindeki boŗ
tasları havaya kaldırarak susuzluk susuzluk an-
lamına gelen "el-ataŗ, el-ataŗ" diye bağırırlar.
Böylece sahne, daha canlanmış olur. O geceki
mersiyelerde redif, hep bu söz"dr, konu, hep su-
suzluktur.

Muhayyile, bu acıklı vak'aya bir de vuslatsız
aŗk ve ayrılık safhası eklemiŗtir. İmâm Huseyn,
kızı Fâtıma'yı kardeŗinin oğlu Kasım'a vermiŗ,
fakat gerdek olmadan damat ŗehit dŗmŗtir.
Kasım, bu vakada on bir yaŗındaydı ve o yaman
savaŗta, öyle kanlı günde böyle bir ŗey dŗn-
lemezdi. Olmamıŗtır da. Fakat muhayyile icat et-
miŗ, iman da bunu benimsemiŗtir. Sekizinci günü
ve gecesi Kasım'a tahsis edilir ve bir top otağı

kurulur. Mumlar yakılır. Gelin telleriyle siyah bezler, acıklı bir tezat teşkil eder.

Dokuzuncu güne "**tâsûâ**" denir. O gün ve o gece, Huseyn'in fedakâr kardeşi Abbas'a aittir. Çocuklara su getirmeye çalışırken kolları kesilen, Fırat'a gitmişken avucundaki suyu içmiyerek döken Abbas'ın şehadeti anlatılır. Abbas, aynı zamanda "**bâbe'l-havâyic**=hacetler kapısı"dır. Murad istiyen ona baş vurur. Muradı olan, adağını yerine getirir. Dokuzuncu günü, Abbâs'a bir çok kurbanlar kesilir.

Onuncu gece **Âşûrâ** günü, Huseyn'e aittir. Her muhib, nerede olursa olsun, kırdâ, camide, Huseyniyede, evde, öğleden önce onu ziyaret eder. Desteler, şehadetini canlandırırlar. Huseyn, katili Şimr, olaydaki şahıslar, dost, düşman, bu işte usta kesilen kişiler tarafından temsil edilir. Bunlara "**şebîh**", yani benzer denir. Gene onuncu günü, destelere dahil olanların bir kısmı kefenler giyerler, ellerindeki kamalarla başlarını yararlar, giydikleri kefenler kanlara bulanır. Akşamüstü meşaleler çadırların yanışını, develere, atlara bindirilmiş çocuklarla kadınlar, Ehl-i Beyt'in tut-saklığını temsil eder. Bayrakların başlıkları kırık-

tır, aşağıya sarkar. Mızraklara geçirilmiş büyük elmalar, şehit başlarını canlandırır. Bu alay, davullarla, dümbeleklerle meşalelerle geçer ve Ehl-i Beyt'in Kûfe'ye götürülüşünü gösterir.

O gün isteyenler, ikindiye kadar bir şey yemezler, içmezler. İkindi üstü, İmâm Huseyn'in kabrinden alınmış toprağın bir parçasını suda ezerler, o suyu içerler.

Burada şunu da söylemeden geçmiyelim: Göğüs ve arka dövmek, baş yarmak, hele şebîh getirmek, Şia müçtehitleri tarafından şiddetle reddedilmiş, bunların haram olduğuna dair fetvalar verilmiştir. Fakat eski zamanlardan kalan ve canlı bir propaganda vasıtası olan bu gelenek, bir türlü bırakılmamıştır.

On birinci gece, "**Şam-ı Gariban**=garipler akşamı"dır. O gece Ehl-i Beyt'in çadırlarının yakılması, mallarının yağma edilmesi, kendilerinin esir oluşu anılır ve canlandırılır.

O geceden sonra taziye, yavaş yavaş tavsamakla beraber, İmâm Huseyn ziyaret edilir. Kırk gün sürer. Fakat bundan sonra da elemli günler bitmez. Çünkü Safer ayının yirmi yedinci günü, Sekizinci İmam Aliyye'r-Rızâ'nın, yirmi

sekizinci günü, bir rivayete göre Muhammed Peygamber'in, yirmi dokuzuncu günü İmâm Hasan'ın vefat günleridir. Elemli günler, ancak rebiyülevvel ayında sona erer.

Taziye töreni, tarikatlara da girmişti. On gün tekkelerde, mukabelelerde mersiye okunurdu. Onuncu günden itibaren her tekkede, kendi muayyen gününde mersiye okunur, Aşûre pişirilirdi.

Bilhassa Bektâşîler, tâziyeye çok önem verirdi. On gün su içmezler, müteassıpları, susadıkça Balım tuzu denen ve Balım Sultan'ın kerametiyile çıktığına inanılan kaya tuzunu yalarlardı. On gün içinde kesilen hayvan etiyle hayvanî gıdalar yenmezdi. Geceleri Fuzûlî'nin "Hadîkatu's-Suadâ"sı okunurdu. Okuyan, okumaya başlarken "Ya İmâm" derdi. Meclistikiler hep birden ve aynı nağmeyle "Yâ Huseyn" derlerdi. Okuyan, "Âh Hasen" derdi. Meclistikiler "Vâh Huseyn" derlerdi. Sonra hep birden Huseyn'e Tann esenliği, onu öldürene Tanrı lâneti anlamına gelen şu sözler söylenirdi:

Selânullâhi alel Huseyn, lâ'netullâhi alel kaatilil Huseyn.

Fasıl bitince de aynı sözler tekrarlanırdı. On

gün içinde hayvan kesmezler, hiç bir canlıyı öldürmezler, pire bile kırmazlardı. Huseyn sevgisi kalplerde öylesine bir saltanat kurmuştu ki soğan, kavun, karpuz bile baş tarafından kesilmezdi.

Vak'ayı yanlış ve hurafelerle karışık anlatan "Hadîka"ya inanan Bektâşîler, şehadetin öğleyin olduğunu kabul etmişlerdi. Onuncu günü, öğleyin meydan odası denen odaya girerler, şehadet faslı okunur, ondan sonra içinde İmâm Huseyn'in toprağı ezilmiş suyla iftar edilirdi. Bektâşîler bu on gün su imeyişe "sıyam-ı Fâtıma" derlerdi.

On gün içinde muhabbet meclisi kurulmaz, dem alınmazdı. Yalnız bazıları yedinci gece, Huseyn'in amcasının oğlu Müslim'in adına helva pişirirler,  kadeh dem alırlar, ondan sonra gene orularına başarlardı.

HİZMETLERE İŞTİRÂK

Dini bir alım satım vasıtası yapanların ağızlarında bir çengel sakızı vardır, boyuna onu çiğnerler:

"Hikmet-i teşrîiyeden suale memur değiliz, lütfeder, bildirirse o başka."

Yâni din hükümlerinin ibadete ait olanlarında da muamelâta ait bulunanların da teşri ediliş sebep ve hikmetini, neden kanunlaştığını sormayız, bu hususta düşünmemeliyiz de. Evet, onlar böyle derler, fakat Kur'an, **"Ne diye Kur'ân'ı düşünüp taşınmazlar, yoksa kalplerinde kilit mi var?"** der.¹

Müslümanlığın düşünce âleminde büyük bir yeri olan Ali, *"Tanrı imanı, kullarını şirkten temizlemek; namazı, onları ululanmadan arıtmak; zekâtı, geçimlerine sebep olmak; orucu, özlerinin doğru olup olmadığını sınamak; hacı, dini kuvvetlendirmek; savaşı, Müslümanlığı yüceltmek; doğruyu buyurmayı, halkın*

1- IV. Nisâ', 82.

işlerini düzene koymak; ceza vermeyi ve cezaların tatbikini, suçların büyüklüğünü belirtmek; içki içmemeyi, aklı korumak için farz etti. Hırsızlıktan çekinmeyi, temizliğin icabı olduğu için emreyledi..."¹ sözleriyle yapın, yapmayın diye buyurulan şeylerin teşri' hikmetlerini bildiriyor, demek ki o günün bilgileri gibi düşünmemiş, Kur'ân'ı okumuş ve bu kitabı, emredildiği gibi düşünüp taşınmış. Hattâ o, biraz daha ileri gitmiş de, "Nice oruç tutanlar vardır ki oruçlarından elde ettikleri şey, ancak açlıktır, susuzluktur. Geceleri ibadetle geçiren nice kişiler vardır ki ibadetlerinden elde ettikleri şey, ancak uykusuzluk ve yorgunluktur. Ne mutlu ârif kişilerin uyumaları ve yemeleri."² demiş, teşri' hikmeti hiçe saymıştır.

Ali, zekâtın teşri' hikmetini, geçime sebep oluştta buluyor. Gerçekten de zekât, Peygamber ve halifeler devrinde bir devlet müessesesidir. Kur'ân, zekât'ın "fakirlere, yoksullara, zekât toplayan memurlara, yürekleri Müslümanlıkla uzaklaştırılmak istenen ve henüz imanlarında şüphe bulunan kişilere, azatlığını satın almak

1- Nehcû'l-Belağa, Tehran, 1304, c II. cüz. 19, s. 418

2- Aynı cüz. 19. s. 402.

isteyen köle ve cariyelerle esirlere, borçlulara, Tanrı yolunda savaşanlara ve yolda kalmışlara" verilmesini emretmede.¹ Bazı bilginlere göre kalpleri Müslümanlıkla uzlaştırılmak istenenler, Peygamberin zamanından sonra yoktur, bazılarına göreyse bunlar, her zaman vardır.

Her yıl, zekât toplayanlar, altını, gümüşü, davesi, koyun ve keçi sürüleri olan, yâni varlıklı bulunan, varlığı, zekât verecek dereceye gelen, sonra da bir yıl geçip nemalanan Müslümanlardan zekât toplarlar, topladıklarını merkeze getirir, teslim ederlerdi, bizzat Peygamber, yahut bu işe memur edilenin zekâtı, âyette bildirilen zümrelere üleştirirlerdi. Ehl-i Kitab olup dinini bırakmak istemiyenlerden zekât alınmaz, onlardan "cizye" denen bir vergi alınırdı. Bu vergi, onlara verilen din hürriyeti karşılığı değildi, çünkü o da zekât gibi âmme hizmetine sarfedilmedeydi. Nitekim savaşlardaki ganimetler de aynı hizmete sarfediliyordu. Yalnız fitre ve sadaka ferdi yardım hüviyetini taşımadaydı.

Kendilerine verilen para ile muhtaçlar ve yoksullar, kalkınıyorlar, zekât toplayanlar geçi-

1- IX. et-Tevbe, 60

niyorlar, ödevlerini yapıyorlar, kullarla esirler hürriyetlerini elde ediyorlar, borçlular borçlarından kurtuluyor, savaş erleri, kendilerine pusat, at alıyor, yolda kalmışlar yerlerine yurtlarına kavuşuyordu. Yürekleri Müslümanlıkla uzlaştırılmak istenenler de, hiç olmazsa devletin kötülüğüne çalışmıyorlar, ağızlarını yumuyorlardı. Toplanan para âmmenin faydasına kullanılmada, köprüler, çeşmeler yapılmada, ağılar dikilmede, silâh alınmada, at beslenmedeydi. Vakıf müessesesi, devletin yardımcısıydı ve eski devirlerde şehir işlerini site halinde ele almış, yardımını, hasta hayvanlara kadar yaymıştı. Muasır devlet teşekkülünden önce, mmet devrinde hâl buydu, böyleydi. Zekât müessesesi, devlete ait bir messeseydi ve bu iktisadî müessese, yalnız yoksulu kalkındırmak için değil, aynı zamanda devlet işlerini de düzenlemek için konmuştu.

şimdi muasır devlete, çağımızdaki devlete gelelim.

Bugün yoklar, yoksullar, hastalar, yaralılar, tek sözle muhtaçlar, dinlenme, yahut alıştırma yurtları gibi yerlerde tabi hayatlarını huzurla sona erdirmede, yahut gleri kuvvetleri varsa

halkın sırtına yük olmayıp faydalı ve verimli bir unsur hâline gelmede, hastalar da hastanelerde tedavi edilmede. Müslümanlığın da bir yandan cezalara, kul azat etmeyi koymakla, bir yandan kul azat etmenin sevabını telkin etmekle kaldırmaya çalıştığı kulluk, bugün medenî ülkelerin hemen hiç birinde yoktur. Borçlular, bankalara baş vurarak borçlarından halâs çarelerini elde etmeye çalışırlar. Yurdu koruma ve savunma, devletin ödevidir. İttihatçıların "tahsisât-ı mestüre"si, kalpleri uzlaştırılmak istenenlere aitti. Dikkat ederseniz bu saydığım zümreler, zekât âyetinde zekâta müstahak oldukları bildirilen zümrelerdir, onların ihtiyaçlarını gidermek işiyse bugün de devletin işi ve maliye memurları, para işlerini düzenlemeye memurdur.

Vasıtalı vasıtasız; devletin aldığı vergiler, ev, kazanç, hayvan vergileri, zekâtın ta kendisi değil midir? Devlet, aldığı vergiyle zekâtla yapılacak işleri yapmıyor mu?

Milletimiz, ümmet devrinden muasır devlet devrine geçtikten sonra açılan mektebin yanında nasıl medrese kalmışsa, şer'i mahkeme, nasıl adliyenin gölgesine sığınmışsa, evkaf, nasıl Belediye

teşkilâtına bir engel olarak varlığını korumuşsa dinî otorite de devlet otoritesinin yanı başında, onun çatısı altında bir yer bulmuş, fakat doğrusunu söylemek gerekirse "hikmet-i teşrîiyye"nin aleyhinde bulunan bu otorite, kendi kendisini kalkındırarak asra" uyamamıştır. İnanan, devlete borcunu ödemese bu kudret, ona pek bir şey demiyor, ama inanandan zekât istemekte ısrar ediyor. Bir aydın din bilgini çıkıp da hacca gitmekten maksat şudur, bugünse durum bu demediği gibi devlete verilen vergi zekâttır, zekâtın sağladığı işleri vergiyle devlet sağlıyor da demiyor. Ormanlarımız bir yandan yangınla, bir yandan bilgisizliğin baltasıyla yok olurken vaaz eden, zekât verilmezse yağmur yağmaz demekte. Yakın zamana kadar Emniyet Sandığından alınan faiz, orda demirbaş olarak duran ve herkese arzedilip sembolik bir surette bir alım satım aracı gibi kullanılır, bu şer'î hiyleyle helâl edilirdi.

İnanç, vicdânî bir nesnedir ve ferde aittir, fakat toplumu ilgilendiren bu işlerde aydın din bilgininin hür ve ileri düşüncesi, istenen reformu yaratabilir. Nerde bu çeşit bilginler?

ÂŞÛRÂ

Bugün, hicretin 1372'nci yılının ilk ayının onuncu günü. Bugün, hicrî yılın başka aylarında kullanılmayan bir adla anılmada: Aşûrâ (onuncu gün).

Bugün, komşu İran'ın, memleketimizdeki Ca'ferî mezhebine mensup vatandaşların, Alevîlerin dinî matem günü.

Hicretin altmış birinci yılında, Muhammed'in ölümünden aşağı yukarı elli yıl sonra torunu Huseyn, bugün Kerbelâ'da şehit edilmişti.

Emevî hükümdarı Yezid'e biat etmeyen Huseyn, Kûfelilerin davetiyle, vaktiyle babasının hüküm sürdüğü bu şehre giderken büyük bir ordu ile karşılaşmış, muharremin ikinci günü Kerbelâ'ya inmiş, altıncı günü Kûfe ve Şam ordusuyla sarılmıştı. Yedinci günü Fırat nehri, kuvvetli bir takım tarafından kuşatılmış, kendisine ve yanındakilere su verilmemeye başlamış, onuncu günü de bu kuvvetli ordu ile ikindiye kadar savaşıp can vermişti.

Bu, alelade bir saltanat kavgası mıydı ve Yezid, saltanatına göz diken ve bir iç isyan hazırlamağa teşebbüs eden Huseyn'i öldürmekle dahilî emniyeti mi sağlamıştı, bu hareketinde haklı mıydı?

Bu soruya cevap vermek için daha gerilere, Müslümanlıktan önceki devirlere göz atmak gerek. Hicaz, Kur'ân'da da dendiği gibi ekime müsait olmayan bir yer. Kuruluşu çok eski olan ve yalnız civar kabilelerin değil, çok uzak illerde oturanların putlarını, hattâ Hıristiyan azizlerin bile resimlerini kucaklayan umumî bir mâbet, Kâbe ve Arap geleneğinin icat ettiği yıldan yıla Kâbeyi ziyaret, bu bölgenin geçimini temin ediyordu. Bu bakımdan Kâbe hizmetleri, hangi kabilenin elinde ise o kabile, en müreffeh hayat şartlarını sağlamakta idi. Bu yüzden de kabileler arasında Kâbe için iktisadî bir savaş vardı ve bu savaşta Ümeyyeoğulları üstün çıkmışlar, Kâbenin bir çok hizmetlerini ellerine almışlar, Mekke'de, soylarının iktidarını temin etmişlerdi. Haşimoğulları'nın elinde, yalnız ziyarete gelenlere Zemzem kuyusundan su vermek hizmeti kalmıştı. Fakat Hâşimoğulları'ndan bir peygamberin çıkışı, dininin tutunması, Mekke ve Me-

dine hâkimiyetinin bu dine inananlara geçişi, Ümeyyeoğulları'nın iktidarını yıkmıştı. Hele sonuna kadar Müslüman olmayan Emevî büyükleri, Mekke'nin Müslümanlar tarafından zaptı üzerine Müslümanlığı kabule mecbur olmuşlar, fakat bu hâl, onları ölümden âzat edilenler (tulaka) vaziyetine sokmuştu. Artık onlar, Müslümanlıktan dönmemeleri için kendilerine zekât malından bir hisse ayrılan adamlardandı (Müellefetü'l-kulûb).

Ümeyyeoğulları'nın ulusu Ebû Süfyan, Muhammed'in ölümünü müteakip Ali'yi halifelik kavgasına sokmak suretiyle bir iş başarmaya çalışmış, fakat muvaffak olamamıştı. Ancak Ümeyyeoğulları'ndan Üçüncü Halife Osman'ın öldürülmesi, Ebû Süfyan'ın oğluna büyük bir fırsat vermişti. Ali ile uğraşmış ve büyük oğlu Hasan tarafından kendisine biat edilmesiyle Ümeyyeoğulları'nın İslâmî saltanatını kurmuştur.

Hasan'ın kardeşi Huseyn, tam mânasıyla inanmış bir adam olmakla beraber haksızlığa kat'iyen baş eğmeyecek bir yaratılışa sahipti... Ümeyyeoğulları'nın dine karşı takındıkları şüpheli tavır, Huseyn'i şiddetle onların aleyhinde bulunmağa sevk ediyordu.

İşte bu sıralarda Muaviye ölmüş, yerine oğlu Yezid geçmişti. Yezid, Huseyn'in kendisine biat etmesini ısrarla istemekteydi. Kûfelilerin daveti, Huseyn için bir fırsat olmuş, savaşı, dînen mukaddes olan topraklardan çekmişti. Kûfe'ye giderken kendisine öğüt verenlere bunu anlatmış, bir taş içine gizlensem o taşı bulup kırarlar ve beni çıkarıp öldürürler demişti. O, akıbetini tamamiyle müdrikti.

Yezid'e her ne pahasına olursa olsun biat etmemeğe karar veren Huseyn, nihayet Kerbelâ'da Yezid ordusu tarafından kuşatıldı. Yanında kırk kadar kadın ve yüz kadar da erkek vardı. Bu kemiyyete altı aylık, iki, üç ve on bir yaşlarındaki çocuklar da dâhildi. Yezid ordusu ise otuz bin kişiden fazla idi ve bin kişi yalnız Fırat'ı korumakta idi. Bu orduya kumanda eden adam, Müslümanların altıncısı olan ve Uhud savaşında Muhammed'i koruyanların biri bulunan Sa'd İbn-i Ebû Vakkas'ın oğlu Ömer'di.

Âşûrâ günü gün doğmadan savaş başladı. Huseyn, çadırların etrafına bir hendek kazdırmış, hendeğe çalıcırıpı attırıp alevletmiş, yalnız bir yerden bir geçit bırakmıştı. Öğleye kadar teker

teker savaşı kahramanların çoğu şehit olmuştu. Öğle namazını bile pek güç kılabilen Huseyn'in ordusuna üç kere umumî saldırıda bulunan Emevî ordusu, öğleden sonra yalnız Muhammed soyu ile karşı karşıya idi. Hasan'ın on bir yaşındaki oğlu Kasım, Huseyn'in on sekiz yaşındaki oğlu Ali Ekber, kardeşi Abbas, büyük yararlıklar göstermişlerdi. Nihayet Huseyn'in altı aylık oğlu, kucağında oklandı ve kendisi, ikindi üstü şehit edildi. Çadırlar yakıldı, kalanlar esir oldu. Kadınlarla beraber sağ kalan iki erkek vardı yalnız: Huseyn'in oğlu hasta Ali ve onun iki yaşındaki oğlu Muhammed.

Başlar, mızraklara dikildi, kadınlar develere bindirildi ve bir zafer alayı hâlinde Kûfe'ye, oradan da Şam'a götürüldü. Şam'daki hoşnutsuzluk, esirlerin Medine'ye gönderilmesine sebep oldu ve böylece Kerbelâ faciası tarihe ve edebiyata mal oldu.

Tarihe mal oldu, fakat Sünnî ve Şîî hükümdarlıklar, bu vak'ayı istismara başladılar. Âli Büveyh, hiç bir vakit bütün hanedanı tek bir mezhebe bağlanmayan Abbasoğulları halifeliğine karşı Alioğulları'nın taraftarlığını güderek matem âyinlerini icat etti ve bu canlı bir mezhep propa-

gandası oldu, Osmanoğulları'na karşı Safevîler, aynı yolu tuttular. Fakat Osmanoğulları da bu âyinleri, Huseyn'i İranlılar öldürdüler de şimdi nadim oldukları için dövünüyorlar tarzında teviller ettiler ve bu aksi propaganda, bilgisiz zümrenin bir kanaati hâline geldi, âşûrâyı Şia'nın bayramı sananlar bile çıktı. Halbuki Yezid ordusu, halis Araplardan meydana gelmişti, kumandanı, bir sahabenin oğlu idi, onu gönderen Kûfe valisi de öyle. Hatta daha eskiden daha da ileriye gidilmişti. Matemi unutturmak için âşûrânın kutlu bir gün olduğu, bütün peygamberlerin, o gün düşmanlarından kurtuldukları hakkında hadisler uydurulmuştu.

Edebiyata mal oldu, eklentilerle bu vak'a, destanlaştırıldı. En içli âğıtlar yazıldı. İran edebiyatında Kâşân'lı Muhteşem, Türk edebiyatında Tebriz'li Muallim Fevzi gibi mersiyeleriyle haklı şöhret sahipleri yetişti. Fuzûlî,

"Mâh-ı muharrem oldu meserret harâmıdır,

Mâtem bu gün şeriata bi ihtiramdır."

tarzında âdeta dinî bir nas vazetti. Galip Dede,

Bulandı yevm-i âşûrâda çarhın tab'-ı nâ-şâdı,

Zemîn-ü âsman bu hüzn ile deryâ-yı nîl oldu.

Semâvât ehlinin gözyaşıdır bârân zannetme
Şehîd-i Kerbelâ'nın rûh-ı pâkiyçün sebîl oldu.
kıt'asıyle ağladı, bilhassa tarikat mensubu şairler,
mersiyeler yazdılar. Divan edebiyatının tesiri al-
tında kalan halk şairlerinden Dertli'yi, tahteşşuu-
rundaki bu vak'a, gençliğinde marazî bir müşa-
hedeğe şevketti. Kerbelâ vak'asını uyanıkken gö-
ren şair dayanamadı, yanındaki bıçakla boğazını
kesmeğe koyuldu ve bayıldı.

Ca'ferî mezhebine mensup Alevîlerle Bektâşî-
ler, Alevîliği benimseyen diğer tarikat erbabı, âşû-
râyı matem günü kabul ettiler. Tekkelerde, evlerde
toplanıp Fuzûlî'nin ve diğer şairlerin bu vak'aya
ait eserlerini okuyup ağladılar, âşûrâ günü şaha-
det faciasını dinleyip gözyaşları döktüler.

Muharremlerdeki âdetleri ve törenleri, mersi-
yeleri ve değerlerini bu yazımızda anlatamayaca-
ğız, onun için bu faslı burada kesiyoruz.

Zaman geçtikçe, din işleri dünya işlerinden
ayrıldıkça, hükümetler, dini, vicdanî bir emir ve
içtimaî bir müessese sayıp laisizmi benimsedikçe,
muharrem ve matem de hâtıralaşmaya başladı.

Tahran'da halkın, muharremde açık bulunan
meyhanelerle sinemalara hücum ederek tahrip et-

melerine rağmen komşu İran'da da artık muharrem âyinleriyle matemini, yeri ve eseri kalsa bile gündün güne eski bir yara gibi unutulmada olduğu muhakkaktır. Hattâ İran'da bazı gençler, İmâm Huseyn'in ve onu şehit edenlerin Arap olduklarını göz önünde tutarak İranlının bu vak'a ile ilgilenmesini mânâsız buluyorlar. Fakat düşünen ve duyan gençlik, Kerbelâ vak'asını başka bir bakımdan mütalâa ediyor: Huseyn, inanan ve inancını kudretle koruyan, zulme baş eğmeyen ve haksızlığa karşı koyan bir insandır, bir insanlık timsalidir. Gerçekten de bir kısmı çocuk olan, bir kısmı da atasının sahabesinden olup seksen, doksan yaşını geçmiş bulunan yüz kişilik bir toplulukla, efradı otuz bini aşan bir orduya karşı durmak, üç gün susuz kaldığı hâlde izzet-i nefsinden fedakârlıkta bulunmamak, süt emer yavrusunun kucağında oklanması, on sekiz yaşındaki oğlunun gözünün önünde öldürülmesi, çok pek sevdiği kardeşinin Fırat kıyısında, çadırlara su getirmek gayretiyle susuz yere serilmesi karşısında yılmamak, sallanmamak, zulmü, kanıyla protesto etmek, büyük bir iştir ve imanın harareti kalmasa bile insanlığın şehâmeti, bu örneği unutmayacaktır.

İNSANLIK ŞEHİDİ HUSEYN

12 Ekim 680. Bundan tam bin iki yüz yetmiş beş yıl önce... Ayın seyrine göre kurulan Arap yılına göreyse, her sene on gün geri attığından, bin üç yüz on dört yıl evvel bugün Huseyn, Kerbelâ'da şehit olmuştu.

Bu şehadet, Müslümanlıktan önceki iktisadî rekabetin bir sonucuydu. Kâbe, çorak, ekip biçmeğe elverişsiz vadide bir geçim mihrakıydı. Hac mevsimleri Mekke, dinî törenlerle kutsîleşmiş bir panayır yeri hüviyetini taşımaktaydı. Kâbe hizmetlerini ve Mekke hegemonyasını elde tutan boy, hem en iyi şartlarla geçimini sağlamaktaydı, hem kudretli bir otoriteyle öbür boylardan üstün sayılmaktaydı. Yalnız hacılara, zemzem kuyusundan su verme hizmetini kaybetmeyen Hâşimoğulları arasında bir peygamberin çıkmasıyle hegemonyayı ellerinde tutan Ümeyyeoğulları'nın, bütün otoritelerini kaybedişleri, gene iktisadî âmillerle

Hâşimoğulları'na eskiden beri düşman olan bu boyu büsbütün başka bir yoldan harekete geçirdi. Çoğu "Müellefe-i Kulûb"dan, yâni yürekleri Müslümanlığa alıştırılmak istenen kişilerden sayılan ve bu yüzden kendilerine zekât verilen bu boyun eşrafı, artık Muhammed Peygamber'in halifeliğini elde ederek Müslümanlığın hâkim kudretini ellerine almak azmine düşmüşlerdi.

Ebû Süfyân'ın Peygamber'in ölümünden sonra hiç de memnun olmıyan Ali'yi askerî bir harekete teşviki, inanç sahibi Ali tarafından şiddetle reddedilmişti. Fakat İkinci Halife'nin bıraktığı altı kişilik şûrâ heyetinin, içlerinden Ümeyyeoğulları'na mensup Osman'ı halifelik makamına getirmeleri ve bu halifenin, bir halk isyanı sonucunda öldürülmesi, yerine de Ali'nin halife olması, onlara büyük bir fırsat hazırlamıştı. Ebû Süfyân'ın oğlu olan Şam valisi, Ali'den Osman'ın kanını istiyordu.

Ali'nin devri, iç savaşlarla geçti. Kûfe, Ali'nin hüküm sürdüğü ülkenin, Şam da Ümeyyeoğulları'nın hâkim oldukları bölgenin merkeziydi. Halifeliği, bütün bu kargaşalıkların sebebi sayan Hâricîlerse her iki hâkimiyetin de aleyhindeydiler. Zaten artık ilk zamanlarda nüve hâlindeki

fikir ayrılıkları, dış tesirlerle sistemleşiyordu. Mekke, geri bir plâna düşmüştü; Kâbe, iktisadî mihrak olmaktan çıkmıştı. İktisadî âmiller değişmiş, Hâşimoğulları'yla Ümeyyeoğulları rekabeti, tamamiyle siyasî bir mahiyet almıştı.

Ali'nin şehadetinden sonra oğlu Hasan, Şam valisiyle uzlaşma zorunda kalmıştı... [fakat bu uzlaşma bir takım şartlar ve maddeler üzerine gerçekleşmişti.]

Şam Valisi, Hasan'la yaptığı uzlaşmanın en mühim şartını, yâni ölümünden sonra seçimle halife tayinini bozmuş, oğlu Yezid'i yerine halife dikmiş, bir müddet sonra da ölmüştü.

Yezid, Huseyn'in kendisine tâbi olmasını, aksi takdirde öldürülmesini Medine valisine emretmişti. Bu emirden sonra Huseyn Mekke'ye gitmiş, fakat orda da yaşayamayacağını anladığından kendisini çağırın Kûfelilerin davetine icabet etmişti. Yolda, Kerbelâ'da, sonradan Şam'dan gelen kuvvetle otuz iki bin kişiye çıkan büyük bir orduyla çevrilen Huseyn ya zilletle yaşamayı tercih edecekti, ya azimle ölmeyi. Yanındakiler dağılmıştı, kendisiyle kadınlardan başka ancak yüz kişi kalmıştı. Bunların bir kısmı da ya çocuk

denecek kadar küçüktü, yahut doksan yaşını geçmiş kişilerdi.

Arap yılının 61. senesinin ilk ayı olan muharrem ayının onuncu günü (Aşûrâ), gün doğmadan savaş başladı. Atasının, babasının aziz dostları, kendi oğulları, kardeşinin oğulları, fedakâr kardeşi Abbas, hepsi, hepsi birer birer yahut takım takım gözleri önünde şehit oluyordu. Altı aylık süt emen yavrusu bile kucağında oklanmıştı. Hüseyin üç gündür susuzdu, açtı, kadınlarla çocuklar esir olmak üzereydi. Bütün bunlara rağmen baş eğmiyordu Huseyn; çünkü doğruluğuna inanmadığı fikri benimsemesine, inancına aykırı otoriteye karşı eğilmesine imkân yoktu. Aynı zamanda o, bir zulüm kudretini kabul etseydi bütün Müslümanlar da kabul edeceklerdi, fakat bu, îmana bir ihanetti. Huseyn bu yüzden dayandı ve o gün ikindiden sonra izzetle can verdi, bir inanç şehidi, bir insanlık şehidi oldu.

Huseyn'in kanını döken Ümeyyeoğulları, Hâşimoğulları'ndan parlak bir öç aldılar. Bundan sonra artık tam Araplık üzerine bir saltanat kuruldu. İnsanların eşitliğini telkin eden Kur'ân'ın rağmına "Ümeyyeoğulları, Müslüman olan gay-

ri Araplardan Müslüman olmıyanların vermeye mecbur oldukları vergiyi bile alıyorlar, onlara, köleler anlamına gelen "mevâlî" adını takıyorlardı. Türklerle İranlılar, Ümeyyeoğulları'nın düşmanları olan Muhammed soyu tarafını tutarak bu mevâlî sözünü "dostlar" anlamına alıyorlar, bununla övünüyorlardı. Zaman zaman, yer yer Ümeyyeoğulları'na karşı tertiplenen ayaklanmalar, hep Huseyn'in kaniyle besleniyordu. Mağlûp, galibi her an ezmede, boğmadaydı. Nihayet saltanatları, yüz yılı bile dolduramayan Emevîler, gün geçtikçe coşup köpüren, dalga dalga akan, ülke ülke giden bu kanın içinde bir hava kabarcığı gibi sönüp gittiler.

Bir gün, bir tarih öğretmeniyle konuşuyordum. Üst olamayacağını bilen kişinin, kendinden üstün düşmaniyle savaşması deliliktir dedi. Hakkı vardı, Çünkü o, "Isıramadığın eli öp başına koy" sözüne uymuştu. Fakat bir atalar sözü daha var, ondan hiç mi hiç haberi yoktu:

"Geçme nâmert köprüsünden ko aparsın su seni,

Yatma tilki gölgesinde ko yesin arslan seni."

Bu tarih öğretmenin fikri, umumî fikir ol-

saydı insanlık tarihinde ne kurtuluş savaşıları olurdu, ne haklı haykırışlar duyulurdu.

Gene bir edebiyat öğretmeni, günlük bir gazetede Huseyn'i, İranlıların öldürdüğünü yazmıştı. Bu edebiyat tarihçisi de Kûfe'nin, Müslümanlıktan sonra kurulan bir Arap şehri olduğunu, Kûfelilerle Şamlıların Arap olduklarını, Yezid'in aynı soydan, Yezid tarafından o vakit Kûfe'de vali olanın aynı soydan, ordu kumandanının aynı soydan bulunduğunu, Huseyn'le şehit olanlar arasında İranlı ve Türk bulunduğu hâlde karşı tarafta bir tek İranlının, bir tek Türk'ün bulunmadığını bilmiyor, ne yapsın. Fakat bu edebiyatçının bilgisi, umumî bilgi olsaydı insanlık âleminde ne bilgiye önem verilirdi, ne bilginin yeri kalırdı.

Bu sözleri yazarken çocukluğumu hatırladım; muharrem birer birer gözümünden geçmeye başladı. Muharrem gelmeden hazırlıklar yapılır, on gün içinde çamaşır yıkanmaz, değiştirilmez, ütü yapılmaz, ihtiyaç hasıl olmadıkça yıkanılmaz, saç taranmaz, süslenilmez, kahkahayla gülünmezdi. Aynalar siyah tüllerle örtülür, billûr sürahilerle bardaklar kaldırılır, yerlerine çini bardaklarla testiler konurdu. Onuncu ve on birinci geceler sofrası

serilmez, toplu bir hâlde yemek yenmezdi. On bir gece evimizde Fuzulî'nin "Hadîkatu's-Suadâ"sı yahut Muhammed Takıyy-i Derbendî'nin "Kenzu'l-Masâib"i okunur, garipler gecesi olan on birinci gece son kısmının okunmasıyla meclise son verilirdi. O gece, seher çağlarına kadar karanlıklar içinde yer yer hıçkırıklar aksederdi.

İnsanlık şehidi Huseyn, insanların gönüllerini fethetmişti. Mevlânâ ne güzel söyler:

"Salâhaddin'e ağlamayı herkes ne bilsin? O ağlamayı, insanlara ağlamayı bilen bilir."¹

Evvelce de demiştim, gözyaşlarının kaynağı belki bir gün kurur, fakat zulme boyun eğmeyen hürriyet fikri, fazileti takdis eden insan duygusu durdukça, Huseyn, daima daima anılacaktır.

1- Selâhaddin Zerkûb'a mersiyesinden.

KURBAN AYI

Eyüp Bahariyesinde misafirdim. Yüz yıldan yirmi küsur yıl eksik olan ömrünü, kendini bileli, bütün güçlükler, bütün fizik istekler, bütün huzur dilekleri karşısında, hattâ kendisini sevenlerin vadilerle dolu davetlerine rağmen, yanıp yakılan, âşık gönlü gibi bir harâbezâra dönen Bahâriye Mevlevihânesi'nde geçiren Giritli Ali Dede hastalanmış. Nurlu yüzünü gördük, öptük. Eski demleri hatırladık. Ordan döndük, bir dostun, bize kucağını açan evinde, eski Bahariye'nin nağmelerle dolup taşan, bülbüllerle akıp giden, güllerle, yaseminlerle kokup neşe veren kapısına oturduk. Fakat kim ne derse desin, insan hayalle yaşayamıyor. Okmeydanı'ndan esip gelen yel bile, dibindeki kirli balık yüzünden ekşimiş bir çorba gibi kaynayan, denizin ağır kokusunu yenemiyor, güllerden, yaseminlerden eser yok. Bahariye'de, bülbüller çoktan göçmüş. Her iki kıyı, fabrikalarla dolu. Mezarlıkların üstlerini gecekondular

kaplamış. Yalıların izleri bile görünmez olmuş. Bir devir göçmüş Bahariye'de, bir başka yaşayış var orda şimdi. Ay doğmuştu, hem de ayın on dördüncü gecesi idi. Ayın, bu pis denize vuruşu o kadar acıklı, o kadar garip bir hâl alıyordu ki.

Mehtaplı gecelerde Bahariye, bir âlem olurdu. Yalıdaki fasıl biter bitmez bir sandaldan gazel başlar, gazel karar perdesine inerken o perdeden bir şarkı, bir başka kayıktan cevap verirdi. Eski müzik sevgisi gibi bu eski âleme de zaman, kesif bir perde çekmişti. Geçmişe sızlanmak, hele yaşanan günde, geçmiş hatıralarla yaşamak, elbette bir melânkolidir, bir hastalıktır, fabrikalar, elbette kıyıda bucakta bir yer bulacaktır, bu bir gerçektir; fakat denizi bir pislik balçığı, bir hastalık kaynağı, bir pis koku sığmağı haline getiren ihmal de bir gerçek, işte asıl insanı üzen de bu.

Bir yandan hatıralarla baş başa verirken bir yandan aziz dostla dilleşmiye koyulmuştuk. Bu sırada şık giyinmiş, gözlüklü bir genç geldi. Dos-tum takdim etti; bu genç, imammış. Arapça tahsilini, bir ehbinden bitirmek istiyormuş. Aynı zamanda müzik de öğreniyormuş. Dinler tarihiyle tasavvufa ve Farsçaya da merak sarmış. Elbette

günün birinde, bir Batı dili de belleyecektir; biraz konuştuk, namaz vakti geldi, genç imam bizimle vedalaşıp gitti. Ben Aya baktım, evet, ayın on dördü. Demek ki yirmi dört, yirmi beş gün sonra kurban bayramı yahut hacılar bayramı. Hatırlarım, eskiden, Muhammed Peygamber'in Medine'ye göçüşünü yılbaşı tanıyan ve Aya göre tertiplenen yılın aylarını nenelerimiz, Türkçe adlarla anarlardı:

Matem ayı, Safer, Büyük Mevlûd, Küçük Mevlûd, Büyük Tövbe, Küçük Tövbe, Birinci Kandil, Son Kandil, Oruç ayı, Bayram ayı, Aralık, Kurban.

Aralık, içinde bulunduğumuz zilkade ayıydı. Kurban ayı da malûm, hac töreninin yapıldığı ay.

Balçık denizi, pis ve ağır koku, aralık ayının yarısı, hac töreni, genç ve gelecekte bir varlık olacak imam. Bütün bunlar, aklıma neler getirmede.

Kur'ân, III. sûrenin (Âl-i İmrân) 97. âyetinde, istitâat olduğu takdirde haccın farz olduğunu bildirir. Din bilginleri, istitâatı, bedenî ve mâlî olarak ikiye ayırırlar, yol emniyetini de buna katarlar. Zaten âyette yol emniyeti, işaretle değil, sarahatle anılmıştır. Bedenî istitâat, insanın,

malî durumuna zarar vermemek, kendi yokken beslemesi gerekenlere yeter miktarda para ayırmak ve borçlu olmamak şartıyla Mekke'ye gidip hac törenini yaparak dönmeye, ayrıca da vapur, uçak, deve ve saire gibi binek masrafına harcıyacak fazla parası bulunmasıdır. Bedenî istitâat, hasta, inmeli, kör olmamak ve hür bulunmaktır. Bu şartlar, bir araya gelirse akli başında olan ve ergenlik çağına girmiş, haccın da farz olduğunu öğrenmiş bulunan Müslümana ömründe bir kere hac etmek farzdır.

Hac töreni Müslümanlıktan önce de vardı. Hattâ Araplar, sa'y ederlerken Safâ ve Merve'de bulunan iki puta el ve yüz sürerlerdi. Muhammed Peygamber, haccı teşrî' etmiş, Mekke'yi fetihten sonra Kâbe'deki putları kaldırmış, Safâ ve Merve'deki bu iki putu da yok etmiş. Câhiliyye şiarlarından olan Safâ ve Merve'yi Tanrı şiarlarından saymıştı.¹

Haccın teşriinde en önemli sebep, iktisadî sebepti. Mekke, ekinsiz bir vadideydi.² Bu vâdide

1- Aynı sûre, 158.

2- XIV. İbrâhim, 37

oturanlar, ancak ticaretle ve hac törenine gelenlerin sağladıkları alış verişle yaşıyorlardı. Mekke fethinden sonra müşriklerin, artık hac edemeyecekleri tebliğ edilirken Müslümanların geçim darlığından korkmamaları bildirilmede, Tanrı dilerse onları daha da fazla zengin edebileceği müjdelenmedeydi.¹ **"Ve insanları hacca davet et, uzak uzak, bütün yerlerden yaya olarak yahut hayvana binerek gelsinler sana. Gelsinler de kendilerine ait olan menfaatleri elde etsinler ve kendilerine rızık olarak verilen dört ayaklı hayvanları, muayyen günlerde Allah'ın adını anarak kessinler. Yeyin artık onlardan ve yok yoksul fakiri de doyurun."** âyetleri de² aynı iktisadî amacı açıkça gösterir. Haccın teşri' sebeplerinden biri de Müslümanların yılda bir kere birleşmeleri, tanışmaları, görüşüp sevişmeleri, bayram hutbesinde, dertlerini dile getirmeleridir diyenler de olmuştur. Şimdi bu iktisadî ve sosyal sebepleri inceleyebiliriz.

İktisadî sebep mi? Bugün Hicaz, petrol yüzünden en zengin bölgelerdendir. Sosyal sebep

1- IX. et-Tevbe, 28.

2- XXII, el-Hac, 27-28

mi? Bu, ilk halifeler devrinden itibaren gün geçtikçe çeşitli mezheplere ayrılan Müslümanlık, mezhepler içinde bir ferdiyete gömülmüş, mezhepleri birleştirme, son zamanlarda yanıp sönen bir hayal olmuş, telif işi de geleneğe ve faydaya bağlanan bilginlerin işine gelmemiştir.

Fakat bunları, bu sebeplerin incelenmesini de bir tarafa bırakalım biz. Bilmeyen var mı döviz sıkıntısını, bilmiyen var mı bir kere hacca gidenin bir daha, bir daha ve bir daha gittiğini? Bilmeyen var mı hacca gitmeyi ve götürmeyi bir ticaret vasıtası, bir geçim işi yapan bir zümrenin türediğini, bilmeyen var mı tarlasını satıp yırtık elbiseyle, yamalı çorapla, bir elde ibrik, öbür elde şemsiye, pislik içinde, sokaklarda yata kalka hacca gidenler bulunduğunu? Acaba döviz sıkıntısı, iktisadî durum, devleti desteklemek zorunda olan ferdin mâli itsitâatı çerçevesine girmez mi, acaba toplumda fert, toplumdan bu kadar ayrı ve ferdiyetine gömülmüş bir nesne olabilir mi?

Bu sorulara cevap vermek için içtihadla lüzum yok. Yalnız teşri' hikmetini düşünüp anlıyan, zamanı görüp kavrayan, gerçeğe, hikmetle, güzel öğütle çağıran, tereddüde düşenlerle en güzel bir

tarzda mücadele eden¹ ve bu yüzden de sözünü duyuran, dinleten din bilginine lüzum var.

Söz buraya gelmişken büyük mütefekkir, büyük insan Mevlânâ'yı unutmaya imkân mı var? Daha XIII. yüzyılda, "Ey Hacca gidenler, nereye gidiyorsunuz, nereye? Sevgili yurda, gelin, buraya gelin. Sevgiliniz, duvar duvara bitişik komşunuzdur. İş böyleyken siz, çöllerde perişan bir hâlde, ne havaya uyup gezersiniz ki?"² diyen Mevlânâ, Şems'in "Makaalât"ında da yer alan bir hikâyeyi şöyle nakleder:

Büyük Sûfi Bâyezîd, hacca giderken her uğradığı şehirde büyük tanınan kişileri de gider görür, sohbetlerinde bulunurmuş. Gene bir şehre uğrayıp bir pîri görmeye gider. Pîr, Bâyezîd'e, yanında ne kadar dünyalık var diye sorar. Bâyezîd, yüz dirhem gümüşüm var diye cevap verir. Pîr, hâlimi gördün der, o parayı dök önüme, beni yedi kere tavaf et, dön, yurduna git. Çünkü o ev kurulalı Tanrı, bir kere bile içine girmedi, fakat şu

1- XVI. en-Nahl, 125.

2- Ey kovm-ı be hac reft e kucâyîd kucâyîd
Ma'suka derincâst biyâyîd biyâyîd.

benim beden evim, kalp evim kuruldu kurulalı
Tanrı, bir an bile içinden çıkmadı.¹

"Mevlânâ Hudavendgâr bize nazar kılalı

Anın görklü nazarı gönlümüz aynasıdır."

diye Mevlânâ'nın önünde eğilen büyük Yunus'un
da sesi duyuluyor burada:

Yunus Emre der hoca gerekse var yüz hacca

Hepisinden iyice bir gönüle girmektir

Ak sakallı bir hoca hiç bilmez ki hâl nice

Emek yemesin hacca bir gönül yıkar ise.

Gene burda, "Kâbe, tavaf, hac, Safa, umre"
cemiyet-i elfazını bir yana bırakarak Divan ede-
biyatının şu beytindeki anlamı hatırladım:

Kâbe-i kalbini tavâf eyle

Ki bu haccın safâsı ömre değer.

Yurdumuzda yapılacak nice gönüller var.
Mevlânâ'nın çağrısına uyarsak sanırım ki ziyan
etmeyiz.

1- Mesnevi, II, s. 206-209.

KURBAN

İnsan kısmının zulmü de bir garip nesnedir, merhameti de. Fareyi, kediyi gaza bulayıp alevliyerek salıvermek, böylece bir yangına da sebep olmak, akrebin çevre yanına ateş dizmek, zavalılı hayvanın kendi kendini dalayıp öldürdüğünü seyretmek; yılanı gene gaza bulayıp yakmak, yanarken kıvrım kıvrım kıvrandığını doya doya, fakat duymıya duymıya görmek; daha da bu çeşit akla gelmez zulümlerle eğlenmek, şükrolsun pek görmediğimiz, görmeyi bile istemediğimiz, ama ağızdan ağza, dilden dudağa, dudaktan kulağa, yahut da yazıdan göze duyup işittiğimiz, okuyup üzüldüğümüz şeylerdir. İptidaî insanın zevk aldığı şeyler mi diyeceksiniz? Yanılırsınız sanırım bu sözü ederseniz. Medenî insanın balık avına çıkışı, hele hele kayıkta, tuttuğu balıkları canlı canlı, oynar oynar, ıskarada kızartıp nefs-i nefisine ziyafet çekişi, bunlardan daha mı ehvendir? Demin söylediğim şeyler zulümdür de bu, adaletin

ta kendisi midir? Hayvanlarda Őuur yok derler; yoksa zulüm zevkini Őuur mu meydana getiriyor? Ummuyorum, Őuurun bu kadar kötü bir Şey olduğunu ummuyorum ben. Eminim, farede Őuur olsa gene ziyankârlığını, karnını doyurmak, yaşamak için yapar. Ev kedilerinin çoğu fareye bakmaz bile. Bakanlarındaki yırtıcılık da vahŐilik devirlerinden miras kalan bir âdet. Acaba insanların çeşitli zulümleri de hayvanlık devirlerinden kalma bir miras mı? Her neyse, sözü uzatmıyalım; evet, insanların merhameti de garip. Şimdi çocukluğumu hatırlıyorum; arife günü evimize bir iki kurban gelirdi. Bunların kara, sürmeli gözlü olmasına bilhassa dikkat edilirdi. O gün, sırtları, alınları kınalanırdı. Babaannem, onları okŐar, gözlerini per uzun uzun ağlardı. Sonra bana döner, dolu dolu gözlerle bakar, eğer İsmail Peygamber'e gökten ko inmeseydi, derdi, seni kurban edecektik yavrum; benim Peygamber kıssalarıyla, erenlerin kerametleriyle dopdolu küçücük muhayyilem, bıçağı boğazımda hissettirirdi sanki. Tüylerim rperirdi, neden yani, derdim, neden? Ne ben kurban olayım, ne bu güzelim koa kıysınlar.

Bayram sabahı evimiz, bir yas evine dönerdi. Büyükanнем, bahçeye bakmıyan bir odaya çekilir, kurbanın Kur'anını okurdu. Babam, kurbanı kesecek kasaba vekâlet verir vermez evin en üst katında bir odaya kapanırdı. Ev halkının her biri bir bucağa sığınırdu. Bahçeden gelen tekbir seslerine kulaklar tıkanırdı. Fakat iş olup biter, bayramın macerasını zavallı koyunlar, kanlariyle yazarlardı. Ondan sonra bu acıma faslı kapanır, büyükanнем aşağıya iner, şahadet parmağını kana banıp benim alnıma basar, konuya komşuya üleştirilecek parçalar ayrılır, gönderilirdi. Koyunların boğazlanmasından önceki manzara, böyle bir ev halkının hiç et yememesi gerektiği zannını verecek kadar içliyken öğle yemeğindeki kavurma, âdetâ dinî bir şehvetle yenirdi. Lezzetine doyum olmazdı bu etin. Vahşetin, bilgisizliğin sonucu nasıl zulüm oluyorsa inanç, görgü ve gelenek de merhameti, göz yaşlariyle bile olsa boğuyordu işte.

Ahd-i Atıyk'a ve bazı Müslüman bilginlere göre İshak, Müslümanların çoğunluğuna göreyse İsmail, nerdeyse İbrahim Peygamber'in bıçağı altında can verecekken göğün bir mucizesi ol-

muş, kana bedel kanla canını kurtarmış. Sanırım ki bu, insan kurbanının yerini hayvan kurbanının alışına ait bir sembol, insanlık tarihinin ileri bir hamlesinin dinî bir sembolü.

Kırban ve kurban, ulaşma, buluşma anlamlarına geliyor, iptidaî insanın, dokunulmaz, kutsal bir varlık olan totemini, yılda bir kere kurban etmesi, onu, kendisine kan, can hâline getirerek onunla birleşmesi, dokunanı öldürürken ona ulaşmak için onu öldürüp yemesi geleneğinin sürüp gidişi bu.

Müslümanlık, ekin bitmez bir vâdiyi merkez olarak bulunca¹ cahiliye devrinin mukaddes mabedi olan Kâbe'yi, Safâ ile Merve arasında koşmayı, Kâbe'nin çevresinde dönmeyi, kurban kesmeyi, tıraş olmayı, tek sözle bütün hac törenini kabul etmişti. Yalnız putlar kaldırılmış, böylece tören, tevhit esasına dayanmıştı. Bu törende, bütün Müslümanların, bir bölgede buluşup birbirleriyle tanışmaları, hutbeyi dinlemeleri gibi sosyal esas elbette inkâr edilemez. Fakat hac mevsiminde bir panayır manzarasını canlandıran Mekke, yeni

1- Kur'ân, XIV. [İbrahim], 37.

dine merkez oluşıyile menfaat esasını da açıkça ifadelendiriyordu,¹ hattâ Hazreti Muhammed'in son zamanlarında müşriklerin, artık hac törenine katılmamaları emredilirken bile inananların, bu yüzden menfaatlerinin sarsılacağından, azalacağından korkmamaları tavsiye edilmede, ilerisi için müjdeler verilmedeydi.²

Hac, Kâbe'nin bulunduğu yer için bir zaruretti, çünkü o vakitler, sıcağtan yanan kayaların yağmurdan sonra tüten, şahrem şahrem yarılan toprağın, kaynayıp savrulan kumun altındaki hazneyi, petrol damarlarını kazacak külünk, henüz insanın elinde değildi.

Yaşayış, hem hak, hem ödev. Hangi yaratık vardır ki kendisinde ayrı bir varlık, maddesinden ayrıldıktan sonra da varlığını kaybetmiyen bir varlık düşünsün de maddesinden hoşlanmasın, yahut bir başka maddeye kavuşmak için ondan ayrılmayı istesin? Sümüklüböceği bile öldürmeğe kalkışın, karşı kor size, haddince savaşırsızınle. Ölüm, bir sonuç, fakat öylesine bir sonuç ki, kişi-

1- XXII [Hac], 33.

2- IX, 28

oğlu, onu bir türlü benimsemez, inanç bu sonuçtan sonra yeni bir başlangıç kabul etse de yaşayış bağlılığı, ayak çekmeyi istetmez insana şu yeryüzünden. Hattâ bu yüzden olacak, dinî inançların hemen hepsinde yaşayış mukaddes tanınmıştır, insanın kendisine kıyması menedilmiştir.

İnsan, yaşamasa ölmez. Fakat yaşamaya bir anlam veren de şüphe yok ki sevgidir. Sevgi, insanı yaşatır ama sırası gelince ölümü de istettiği olur. Şair, böylesine bir başlangıçla böylesine bir sonuç bulur da durur mu? Şairin öylesi vardır ki şairane yalan söyler ömrü boyunca, öylesi de vardır ki, sözü doğru mu doğrudur, ikisinin de birleştiği bir şey vardır; yalancısı da kurban olur sevdiğine, doğru sözlüsü de. Hem bu kurban oluşda zümre farkı da kalmaz. Halk şairiyle divan şairi, söz bir etmiştir, bağdaşmıştır bunda. Birisi:

"Göz gördü, gönül sevdi seni ey yüzü malum,
Kurbânın olam var mı benim bunda günahım."
der. Öbürü: *"Gül yüzüne kurban olduğum dilber, / Kaldır nikabını bir dem göreyim."* diye sızlanır.

Tasavvuf da girmiştir yaşamamıza, hâkim olmuştur, düşüncemize, dünya görüşümüze, hem de yüzyıllar boyunca. Zahit, ne kadar kınarsa kı-

nasın, rint, o anlayışa gönül kaptırmış gitmiştir.

Sufî, mutlak varlığın zuhurudur, onda Kâbe, gönüldür. Oraya yol, kendinden kendinedir, ama suret kâbesine gitmekten çok güçtür bu kâbeye gidiş.

Mevlâna, *"Ey hacce giden kavim, nerdesiniz, neredesiniz? Sevgili burda, gelin."*¹ derken, Yunus:

"Duruş, kazan, ye, denir; bir gönül ele getir;
Yüz Kâbe'den yiğrekdir bir gönül ziyareti."

der; Hatâyî, aynı kanaati:

"Hatâyî hâl çağında,
Hak gönül alçağında;
Bin Kâbe'den yiğrekdir
Bir gönül imareti."

manisiyle belirtir. Fakat bu kâbeye varmak için de benliği kurban etmek, bencilikten geçmek gerek. Gene büyük Yunus, bu kurbanı şu beytiyle ne güzel anlatmaktadır:

"Binmiş kazeb atına, tartmış kudret kılıcın;
Nefsini tepelemiş, elleri kan içinde."

1- İy kovm-ı be hac reft e kucâyîd kucâyîd
Ma'suka derincâst biyâyîd biyâyîd.

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

İÇİNDEKİLER

Ramazan Geldi Hoş Geldi

Eski Ramazanlar	5
Eski Ramazanlar	10
İslâm'ın İlk Çağında Ramazan Olayları.....	13
Tarihte ve Şiirde Ramazan	16
Oruç—Hürriyet	19
Ramazan Orucundan Başka Oruçlar.....	22
Oruç.....	25
Teşriî Hikmet	28
Keffâre.....	32
Kadir Gecesi.....	34
Zekât Nedir?	37
Üç Bölüğün Orucu	40
Hikâyeler.....	41
Nasreddin Hoca'dan Fıkralar.....	43
Oruç Tutabilecekken Yiyen.....	46

Ağzımın Mühürüyle.....	48
Nasılsa Ben Tuttum.....	51

Hız. Huseyn ve Âşurâ

Tarihten Bir Yaprak	55
Hizmetlere İştirâk	63
Âşûrâ.....	69
İnsanlık Şehidi Huseyn	77

Kurban Ayı ve Kurban

Kurban Ayı	85
Kurban	93

NOT:

NOT: